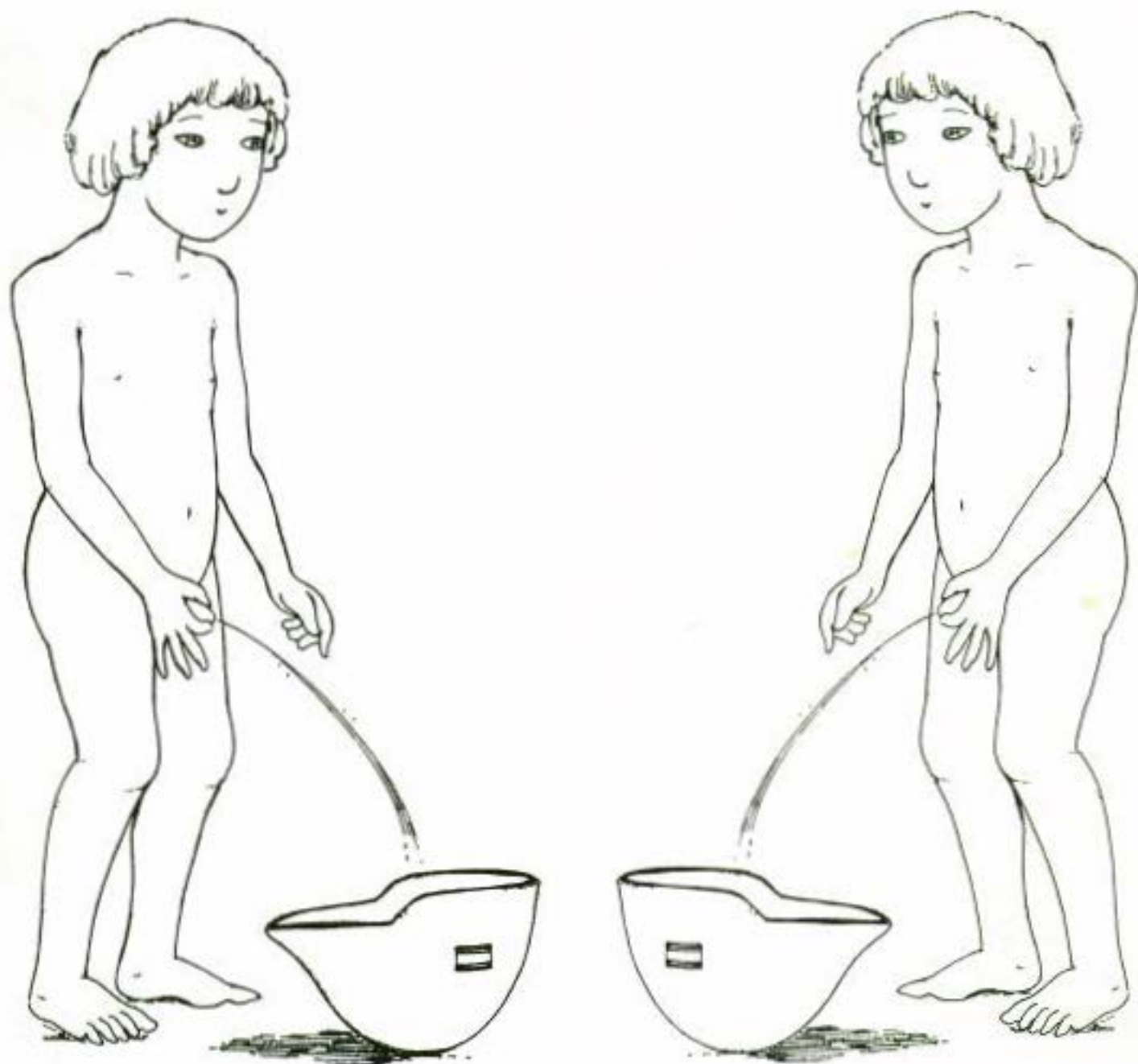

XV!

ANY VI nº 21 Hivern 1992

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Ajuda 250,- pts.

El Servei Militar

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

TALLERES HONORIO

Agencia
RENAULT

Hostal Nou, s/n   Teléfono 16 01 91   **MORELLA**

Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2

MORELLA (Castelló)

Garcia

DROGUERIA

San Juan, 22   Tel. (964) 16 08 73

12300 **MORELLA** (Castellón)

**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**

ANY VI - Nº 21

HIVERN 1992

Equip de Redacció: Carne Segura (Cinctorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Montxo Monfort (la Mata), José Bordàs -esports-, Ernest Querol, Jesús Sangüesa (Morella), Emili Vinaixa (Portell), Manuel Clemente, Quico Blasco (Sorita), Josep Manuel Falcó i Josep M^o Zapater (Vilafranca).

Fotografia: Grup de Fotografia de Morella i Salvador Rabaza.

Dibuixants: Javi Perlado, Montxo Monfort.

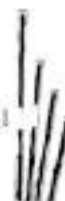
Col.laboradors: Tots els que vulgueu escriure.

Correcció lingüística: Josefina Borràs, Ernest Querol.

Administració i gestió: Carles Ripollés, Rafael Prats.

Distribució: Joan Carles Marcobal, Jesús Sangüesa.

Edite:
ASSOCIACIÓ
CULTURAL I CNL
DELS
PORTS

NIF: G-12.080.636

CORRESPONDÈNCIA I
COL.LABORACIONS
A L'APARTAT
DE CORREUS 18
DE 12300 MORELLA

Imprimeix:

Jordi
DASSOY
Vassall de la Horta

Preu subscripció: 1.250 pts.

Preu exemplar: 250 pts.

D.L.: B-20.594-87

S U M A R I

ANY VI

HIVERN 1992

Nº 21

S

EDITORIAL	5
EL SERVEI MILITAR	7
PAÍS	
– Països Catalans	12
COMARCA	
– Viu l'hivern a Morella	14
– El Forcall	14
– Vilafranca	14
– Publicitat enganyosa: Morella n'és el destí	15
– La Todoella	15
ORELLA ESCRIVANA	16
RECUPEREM EL NOSTRE PATRIMONI	
– L'Estudiantina	18
CREACIÓ	
– Gràfics - 3	22
CÒMIC	23

U M

ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ	
– Clausura de l'Any de la Independència i homenatge a Josep Eixarch	26
– Presentació de "Retalls de Vida"	27
GENT D'ACÍ	
– En la mort de Manuel Grau	28
LA BÚSTIA	29
OPINIÓ	
– No deixem assassinar la gallina dels ous d'or!	30
EL CAU!	31
AUTOBOMBO	31
TRADICIONS POPULARS	
– Deu pessetes	32
ECOLOGIA	
– Querrela criminal contra Endesa	33
PUBLICACIONS	
– Presentació del disc de la Todoella	34

A

R

I

A les portes del segle XXI, la fam, la misèria, la injustícia que pateixen uns països, unes persones, respecte a altres és una quotidianitat sagnant. Més de mil milions de persones estan i viuen (?) en la més absoluta misèria, amb totes les carencies imaginables: som nosaltres capaços d'imaginar-les? Milers i milers de xiquets moren de fam cada dia. Persones torturades, empresonades, gent amontonada com animals en camps de refugiats. El llistat podria ser inacabable, no així els motius que ho fan possible i que, en resum, ve a ser l'explo-tació, l'abús d'uns sobre els altres. Si uns són rics i molt rics i es permeten malgastar és perquè uns altres són pobres, molt pobres i estan mancats de tot allò que els altres tenen.

Una pèrdua irreparable: Manuel Grau Monserrat

El dimarts 21 de gener d'enguany ens va deixar el nostre amic Manuel Grau.

El Consell de Redacció de la revista AU! i la Junta Directiva de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports lamenten doblement el decés. D'una banda per l'amistat que ens unie amb Manuel, de l'altra per la irreparable pèrdua que supose per als estudis de la comarca dels Ports, i per a la resta dels àmbits que la seua activitat intel·lectual abastave.

Des de la presidència de l'associació **Amics de Morella i la seua Comarca** ha esperonat l'elaboració de nombrosíssims estudis i ha treballat incansablement pel funcionament d'aquesta entitat cultural. La llavor que va sembrar ha fructificat i ho farà més encara en el futur. Des del **Grup d'Estudis dels Ports** vam referenciar tota la seua producció relacionada amb la comarca en la **Guia Bibliogràfica de la Comarca dels Ports (1990)** i ara ampliem aquelles dades amb l'article de Rafael Monferrer que poden llegir en aquestes pàgines.

Se'ns n'ha anat la persona però perdurarà l'exemple de la seua obra i del seu treball. La comarca sencera li n'estarà agraïda.

EDITORIAL

Quin món estem fent?

Tots estem acostumats a vore, escoltar i/o llegir notícies que ens parlen de les misèries de la vida. Drames humans que d'una forma puntual envolten la nostra quotidianitat i ens traslladen a un món per nosaltres irreal, però que, no obstant, fa esgarrifar si un pense que darrere de cada xifra, de cada imatge existeix una persona i, darrere d'aquesta un món que s'ha anat construint diàriament: éssers estimats, objectes, il·lusions, treballs, patiments; un món que es quede destrossat de sobte, per a alguns ja des del mateix moment de nàixer.

Les diferències que existeixen, –que entre tots anem fent– entre els països, entre les persones, són cada vegada més sagnants i més escandaloses i ens porten a parlar no ja d'un tòpic "tercer món", sinó d'un món privilegiat, un món de rics, i un món de pobres i de països enfonsats en la més absoluta de les misèries on les perspectives de futur són tan incertes com la mateixa vida, ja que els últims estudis elaborats per l'O.M.S. ens porten a unes conclusions que reforcen encara més aquestes dramàtiques i perillosíssimes diferències. Així, doncs, es preveu que per l'any 2000 –d'ací no res– el 17 % de la població mundial serà rica i el 83 % viurà enfangada en la pobresa.

No obstant el món dels farts, al qual nosaltres pertanyem, fa cada vegada les seues murades més altes amb portes i finestres ben tancades perquè ningú –que no estiga ben controlat– gose entrar a despertar-nos del, ben segur, meravellós somni. Sinó recordem tots la quantitat de persones que jugant-se la vida –no tenen altre– intenten una i una altra vegada arribar a algun del països rics que estan a l'altra banda de la seua frontera: riu, mar, etc. L'emigració del Nord d'Àfrica cap a Espanya és prou aclaridora i humiliant. Cal pensar per exemple que a alguns països de l'Àfrica l'esperança de vida d'una persona és tan sols de 37 anys i la mortandat infantil arriba al 200 per mil. No és d'estranyar que la gent vulga escapar-se, fugir de tanta misèria.

Per una altra banda, a les portes del ja mític segle XXI, cal recordar que al món, però sobretot al món dels pobres, hi ha més de 30 conflictes armats i com a conseqüència –una més de moltes altres– més de 17.000.000 de refugiats; gent sense casa, sense terra on viure, sense passat ni futur, sense esperança, desposeïts de tot i despreciats per quasi tot el món.

Vivint en aquest món opulent ens és difícil pensar –si ho ferem seriosament o, simplement, si pensarem se'ns escaparie alguna golada– com poden passar certes coses: com pot hi haver milers i milers de persones, d'entre elles milers de xiquets, brutalment torturats i empresonats; com poden existir camps de concentració, exiliats, gent apàtrida que naixen i moren als camps de refugiats i van malvivint del que als altres els sobre o han de llençar; com pot ser que més de 1.000 milions de persones passen fam o pateixen des del mateix moment de nàixer problemes crònics de desnutrició; com és que cada setmana se'ns moren al món replé de noves tecnologies) més de 250.000 xiquets de fam?

Vivint ara un món tot ple de commemoracions, d'actes culturals i esportius de primera fila, l'altra "pel·lícula" a voltes ens sembla grossera i de mal gust, no obstant, tots hi participem, sols que alguns estan a la pantalla i els altres ben acomodats a les butaques.

Mariv Segarra González, 2.º Preescolar

BIBLIOBUS

Diputació de Castelló

El Servei Militar

realitzat per Carles Ripollés

"Cap tribunal no pot jutjar la meva consciència"

Carles Hinojosa, insubmit

Encara que el tema de la mili i l'objecció de consciència són habituals a les pàgines de la nostra revista (rellegiu-les) hem cregut interessant dedicar un monogràfic a un tema importantíssim per als joves de la comarca.

L'EXÈRCIT

L'exèrcit és un dels instruments de què, per definició, tot estat dispose per a exercir el monopoli de la violència. Vegeu sinó, com s'escandalitza quan veu amenaçat el seu poder: els, per un altre cantó reprobables, fets de les "Patrolles Urbanes" o amb la proliferació, segurament excessiva— de vigilants privats, als que vol traure l'arma.

L'absurda raó de l'existència d'un exèrcit és l'existència d'un altre exèrcit. En eixe sentit, potser val la pena recordar que hi ha països sense exèrcit. En el cas de l'estat espanyol, les funcions constitucionals de l'exèrcit —al marge d'aventures inconstitucionals com la de l'ex-tinent coronel Tejero—, són:

A. Garantir la sobirania i la independència d'Espanya (Grande y Libre...).

B. Defensar-ne la integritat territorial (Una..., que no me'n recordava).

C. Defensar l'ordenament constitucional. (En darrer lloc, naturalment...).

La Constitució Espanyola és una de les poques del món on les Forces Armades ixen abans dels drets a la vida, la seguretat, la llibertat, etc.

L'Exèrcit és una d'eixes institucions inatacables —ni tan sols des de l'humor—, com la monarquia, i s'estructura com un vell gremi medieval, amb una estructura jeràrquica massa semblant a la cadena feudo-vassallànica, amb lleis particulars que inclouen la pena de mort en temps de guerra. Aquesta cadena vassallànica o escalafó incloïe fins fa cinc anys (1987) als Srs. Francisco Franco Bahamonde i Carrero Blanco, encara que ja estaven morts i soterrats feie més de 10 anys. La necrolatria, com veem, caracteritza eixa institució (Vegeu, p.ex., l'himne de la Legió: "*Soy el novio de la muerte*").

En el nostre cas, a més, cal afegir l'absoluta inutilitat operativa del gruix de l'exèrcit espanyol, amb material comprat de segona o tercera mà als americans, procedent de les guerres de Corea i Vietnam. Els aspectes decoratius són els que encara funcionen i cal reconèixer el bon quefer dels militars en assumptes de desfilades, lliuiment i protocol, els quals dirigiran als Jocs Olímpics de Barcelona.

Acte d'Homenatge als caiguts durant una jura de bandera. Juny 1990

MONOGRÀFIC

L'EXÈRCIT I EL TERRITORI

Vegem dos temes: De l'arbitrarietat de les divisions militars no cal parlar-ne massa, perquè com ací ja patim allò del "Maestrazgo" ja sabeu de què va el tema; però potser sí preguntar-se perquè els militars s'entesten en ajuntar Morella amb Albacete o Figueres amb Terol.

L'altra qüestió és la de l'ús (i abús) que fan del territori. De moment no ho patim, però hi ha rumors de què ho podriem fer. I a l'exèrcit, amb els seus secrets, "Cuando el río suena, es que agua lleva" (Us ho dic en castellà, perquè quede molt propi i rebónico). L'Orella Escrivana ja va dir alguna cosa del pas de l'exèrcit per Penyalogosa: llandes per tot arreu (a més, com són exclusives de l'exèrcit -les diarreiques "racions de campanya"- és com si firmaren la marranada). Suposo que no cal comentar els efectes d'un (o cent, o mil...) "pepinassos" de morter de 120 mm., però sí recordar que "si pasan cuatro vehículos de cadenas por el mismo sitio se hace un camino nuevo, por eso hay que actualizar tanto el mapa de este campo de maniobras". Per últim recordar que pel mig del camp de tir i maniobres de Chinchilla de Montearagón, a la Manxa, passe una carretera local perfectament senyalitzada, però no asfaltada per necessitats militars. Han de tallar el trànsit cada vegada que volen tirar (a més de demanar permís a Aviació, no sigui que tomben algun avió...).

Esperem que no ens imposen un camp de maniobres perquè ¿Us imagineu, anant de Cinctorres a Castellfort, un cartell que digue "PELIGRO, ZONA MILITAR. PROHIBIDO PARAR Y ABANDONAR LA CARRETERA EN 8 KMS. PELIGRO DE MUERTE"? Us asseguro que fan molta gràcia, com aquell veí de la zona a qui li va caure un "pepino" a 50 m. quan estave llaurant. Afortunadament, ja se sap com és de bo el material, i no va explotar. Si no, no ens ho haguere pogut contar...

Els camps de maniobres també són focus d'incendis forestals (allà on queden arbres...) tan perillosos com els abocadors d'escombraries. Recordeu Anchuras i quan el llavors Ministre d'Ofensa i Defensa, el Sr. Serra va dir que els camps de tir anaven bé per conservar els ecosistemes...

La presència d'una instal·lació militar en una població l'afecte tant com, tirant enrere el rellotge, per conformar l'estructura d'una ciutat o poble. Sense exèrcits, ara no tindriem alguns monuments com les murades de Morella, però potser tindriem un senyor campanar gòtic a l'Església (Espadanyes contemporànies

a part...), que com sabeu no es va acabar mai per les necessitats de l'artilleria del castell. Però sense anar tan lluny, hi ha pobles i ciutats on hi ha les zones i hores pels militars (on una xica desenta no apareixerà mai...). També s'ha parlat en esta revista d'una certa castellanització de la ciutat de Morella als s. XIX i XX. Ah, m'oblidava de la "SEMANA DE LAS FUERZAS ARMADAS. MORELLA 1990".

cacions en català, (un que rebie AU! i un altre AUSONA, un setmanari de Vic: El sots-tinent encarregat de Correus ja ens tenia "fixxats").

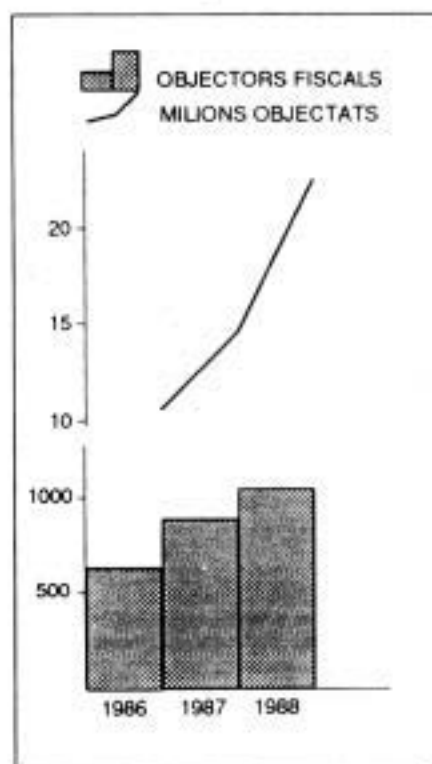
L'estada a l'exèrcit pot ser una causa de tenir problemes amb les drogues, sanitaris ("El rancho de los soldados españoles tiene el récord de colesterol de los ejércitos europeos" La Vanguardia 26-10-88), psíquics, etc... Detallar

1 Intent de suïcidi, 5 Que suporten econòmicament la seua família, 2 Analfabets sense alfabetitzar durant tot el Servei, 2 Accidentats en acte de servei, 10 Que resideixen a un dia o més de sa casa. Només algunes dades per il·lustrar una típica foto d'un grup de 24 reclutes de l'any 1989-90

L'EXÈRCIT I LA PERSONA

No cal dir que les guerres sempre són causa de sofriment (per no posar un exemple massa proper en el temps, la destrucció del barri i església gòtica de St. Miquel a la guerra de Successió). Tampoc vull parlar de la "cultura de les novatades" perquè m'allargaria tant com en un anterior monogràfic i no li convé a la revista. En tot cas, recordar les limitacions a la seua llibertat d'expressió que té qualsevol militar (em referixo sempre a les legals, sense entrar en les il·legals...) Recordeu al coronel Martínez Inglés, ara ex-coronel per parlar massa, o als Guàrdies Civils que de tant en tant ixen a la premsa per intentar sindicar-se o parlar amb la premsa. En el camp de la llengua, segons les Reials Ordenances (art. 187) "emplearán el castellano, idioma oficial del Estado", excepte "por necesidades técnicas". Ja és curiós que en un quarter de 2.000 persones de les quals 1.000 parlaven la nostra llengua només 2 reberen publi-

Objecció Fiscal

potser la poca importància de la persona: poques companyies se salven de la numeració dels seus membres, és a dir, una total anul·lació de la personalitat i una simple consideració de màquina per matar. Les sessions de formació, amb visions del món simplistes, maniquees (estos són els bons i aixos els roïns) o alguns fets de mal gust (emportar-se a la Marta Sánchez al Golf o la Carmen Sevilla a Ifni...).

La privació de llibertat origina un culte i devoció al permís i a l'ansiosa llicència, la "blanca" ("Blanca nuestra, que estás en los cielos, santificado sea tu nombre, venga a nosotros..."). Eixa situació origina incidents i, en casos, tràfic d'influències sobretot amb l'encarregat de posar les guàrdies i serveis, generalment, el furrier.

I ara, un problema de física: Calculeu la velocitat a la que ha de córrer un cotxe o autobús carregat de soldats que ixen de permís el 30 de desembre per la vesprada o el 31 pel matí, per aplegar abans de les Dotze Campanades a la seua casa, que diste 1.000 quilòmetres del punt d'eixida.

Compreneu el perquè de tants accidents de trànsit de soldats durant els permisos?

La solució, segons alguns comandaments, és no donar-ne...

Defensa admet pel trienni 1987-89 les dades de 93 suïcidis dins de 723 morts i 8.000 ferits.

MILI I OBJECCIÓ: ACLARIM-NOS

El servei militar obligatori va ser un invent de Frederic Guillem I de Prússia, conegut històricament com *el rei Sergent*, que el va implantar l'any 1733. Un dels

majors invents de la Revolució Francesa (a part de creure que no parlar francès era símbol de simpatitzar amb l'Antic Règim) va ser l'adaptació d'eixa idea i la creació d'un Exèrcit Nacional, on tots els ciutadans havien de contribuir a la defensa del país. Això comportà l'eliminació dels exèrcits mercenaris dels nobles —que tampoc existien ja, és clar—. Eixe argument, d'una democràcia aparentment intaxable, ha degenerat tant que des de les Dictadures més ferotges fins les democràcies més estables l'inclouen a les seues Constitucions (si en tenen...) i provoquen fets tan curiosos com que el 96,3% de catalans en edat de fer-la estan en contra (el 30% es declaren objectors). De tot l'estat les dades que admet Defensa són de només un 15% de joves a favor de la mili.

A l'Estat Espanyol, els ciutadans barons fan, a partir d'enguany, 9 mesos de servei militar, l'any que en compleixen 19, just en la flor de la vida, i enmig de grans projectes personals. La imposició del servei militar obligatori a Espanya és de fa poc més de cent anys, de 1877, encara que el sistema de lleves aïllades ja s'emprava anteriorment. A partir d'enguany, pareix que es podrà escollir un poquet el destí, però em permeto posar-ho entre cometes. També poso entre cometes afirmacions de la premsa en el sentit que a partir d'ara els nous soldats no faran faenes domèstiques. La mateixa notícia diu que es regularan drets com el de reunió, expressió o culte, però no de llengua (naturalment...).

Les eixides tradicionals per escapar-se o alleugerir la mili, i que encara duren, són:

1. FER-SE O SER CAPELLÀ. Es fa la mili, però en unes altres condicions.

Es pot jurar bandera sense armes, encara que alguns capellans juren amb armes com qualsevol altre soldat. Els religiosos inclús formen un cos dins l'exèrcit, encara que en procés de desaparició.

2. ESGOTAR LES PRÒRROGUES. Actualment és difícilíssim, a no ser que sigues de 4a. (viure a l'estranger) o 5a. classe (per ser un representant democràtic del poble, encara que ser alcalde durant tants anys és poc recomanable). A partir d'una certa edat (28 anys) es realitza només la meitat del servei.

3. SER EXCLÒS PER CAUSES MÈDIQUES. Cada vegada més difícil, donada la manca de personal. S'especule amb obligar a fer el servei amb persones amb algunes tares, eximint-los d'alguns serveis que no puguen fer, ja que falte personal.

4. SER "VOLUNTARI" A LA CREU ROJA. Dure també més, però pots fer la mili al teu poble, si hi ha lloc.

5. CONÈIXER ALGÚ O FER ALGUN "XANXULLO". Il·legal, però ja se sap...

I, ja en broma, una operació de canvi de sexe, ja que afortunadament per les dones, estan exemptes del servei, encara que sovint es parle d'establir algun tipus de servei que fa massa pudor a aquell "servei social" dels temps de Paco. A més, fins l'any 1988, es podia esperar que la bola de la (mala) sort et designés excedent de contingent. Ja no n'hi ha.

L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA, LEGAL

És un dret reconegut a l'article 30è. de la Constitució que parle del Servei Militar (També ix abans del matrimoni, la propietat o els drets laborals, curio-

Mapa de l'Objecció a Europa (1989)

La dona i l'exèrcit

sament...). Consisteix en negar-se a fer la mili per motius ètics, humanitaris, morals, religiosos o filosòfics, però no per motius polítics, com el sentiment de pertànyer a un país diferent d'Espanya (els diferents nacionalismes) o de no pertànyer a cap (el cas de l'anarquisme). La llei que ho regula és la 48/1984. De moment 107.102 ciutadans (9.000 del País Valencià) ja han optat per l'objecció dels quals uns 28.000 corresponents a la quinta del 91 (el 15 % respecte als que fan la mili). Els estats Espanyol i Alemany (casualment els que tenen un D.N.I. més informatitzat) són els que tenen més objectors (i insubmissos) d'Europa.

Eixa llei va fer passar automàticament a la reserva als 24.000 objectors que s'havien declarat abans de la llei, però imposava la prestació d'un servei a la comunitat o PRESTACIÓ SOCIAL SUBSTITUTÒRIA (PSS) de major durada que el militar i que els sindicats critiquen perquè és mà d'obra barata, que trau faena als treballadors. (Per exemple 120 places enguany al Servei Valencià de la Salut). Només han fet o estan fent la PSS, 4.459 objectors.

Si voleu fer esta modalitat de servei a la comunitat, la prestació social substitutòria, hau de tenir en compte que l'única comunitat que té transferides les competències és Catalunya i que, amb el País Valencià és on hi ha més places (Al País Basc, només 351 -i totes a organismes estatals, ja que allà els ajuntaments i altres entitats estan molt sensibilitzats amb la insubmissió defensada per opcions que allà no són minoritàries-). En el nostre cas, depenem del Ministeri Espanyol de Justícia. El

procés legal per declarar-se objector és el següent:

1. Plaç: Des de l'últim trimestre de l'any en què compleixes 17 anys (allistament) fins abans d'incorporar-se a files. O bé després de realitzat el servei a files. Declarar-se objector durant el servei a files és il·legal i es considere delictes militar de desertió.

2. Procediment: Adreçar una instància al "Consejo Nacional de Objeción de Conciencia". (Es pot presentar al Consejo, al Govern Civil o Delegació del Govern, o bé enviar-la per correu (Porteu el sobre obert a l'oficina perquè en segellen una de les tres còpies com a resguard).

3. Dades a incloure a la instància: Dades personals, situació militar, motius al·legats, aptituds i preferències i ofici o estudis realitzats.

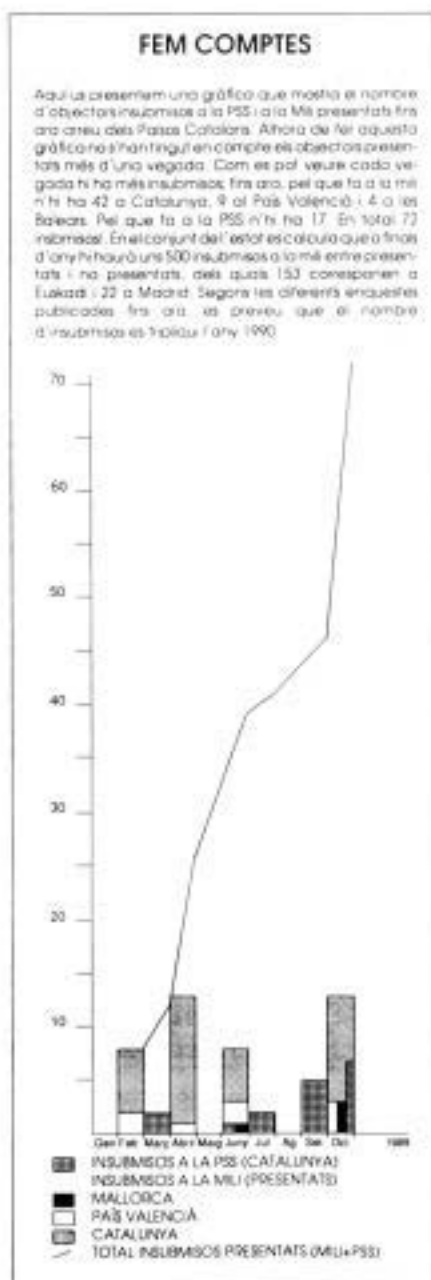
Els objectors declarats útils reben una bossa d'activitats on escollir (en cert grau). Els objectors tenen dret a demanar pròrrogues i exclusió en els mateixos casos que l'exèrcit. Si al mig any no s'ha rebut resposta es considere concedida per "silenci administratiu positiu". Si la resposta és negativa es pot interposar recurs de protecció dels drets fonamentals davant l'Audiència Nacional.

ALTRES MECANISMES DE DESOBEDIÈNCIA CIVIL

L'OBJECCIÓ FISCAL és un altre procediment d'objecció i es resumeix amb la frase "cap home, cap dona, cap pesseta per la guerra". Consisteix en no pagar, a la declaració de la renda, la part proporcional que el govern dedique a l'exèrcit dins del Pressupost que, en el nostre cas, sol voltar el 7 %. Eixe 7 %

s'envia a organitzacions humanitàries. No cal dir que no està oficialment reconeguda.

La INSUBMISSIÓ és un altre mecanisme de desobediència civil (per tant, com tot allò que ataque a l'estat, és il·legal), però en constant augment. (Uns 1.500 a l'Estat). Consisteix a negar-se a prestar qualsevol servei a l'estat, ni civil ni militar, bé per motius ideològics en el cas de l'anarquisme, o perquè les places que s'ofereixen tenen una estructura paramilitar (Creu Roja, Protecció Civil...) o per no robar llocs de treball fent d'esquirols. (La PSS, igual que la mili, no admet sindicació, vaga o qualsevol altre dret laboral, com el de cobrar un salari). Es donen casos d'entitats que fan fer treballs clarament laborals als prestacionistes (fet que va en contra de

Insubmissos presentats davant el Jutge per manifestar la seua negativa a fer cap Servei Obligatori.
Font Mocado, 11

la llei). Quan es denuncia, l'Administració suspèn el conveni amb eixa entitat. En un cas concret, el prestatari va estar cinc mesos passant coses a màquina, fent de xiquet dels encàrrecs i volien fer-li pintar les parets (que és quan ho va denunciar...).

Un altre motiu per no sotmetre és no haver de declarar la teua manera d'entendre la vida. Cal recordar que hi ha un tribunal que considere si les teues raons són vàlides o no, fet que tope clarament amb el dret constitucional a no declarar la pròpia ideologia o religió. Si a la instància s'inclouen raons d'utilitat al país o de disconformitat amb la política de Defensa, serà denegada automàticament. Fins ara se n'han denegat 47 per fer-se durant el servei a files, 2.932 per defectes de forma o exposició de motius i 1.733 per ser de dones, no adaptar-se al límit d'edat, etc... Es prepare una nova llei que impedirà ser objector als que siguin inútils per la mili, ignorant que l'objecció és una opció ideològica i no un sistema per escapar-se de la mili. La jurisdicció que ho jutjave fins ara eren la militar en la major part dels casos (1.289 expedients), però a partir d'enguany passe als tribunals civils. Els insubmissos solen comentar la poca seriositat del funcionament de l'Administració. Només 12 casos han estat jutjats dels que 4 eren insubmissos a la mili (1 any i tres mesos de presó, que els militars

no s'han esforçat en fer complir) i 8 a la PSS dels que cinc estan a la presó -en règim obert-. En un dels casos el propi jutge que el comdenà demanave l'indult a la sentència. El consell de ministres el denegà. L'administració intente difondre la idea que els insubmissos són uns vagos, una lacra per a la societat, uns "peluts", quan bona part perden el seu preciós temps en organitzacions culturals, humanitàries, etc. negant-se únicament a què l'estat tingue dret a obligar-nos a fer una cosa.

LA DECISIÓ ÉS VOSTRA

Després d'aguantar el rotllo heu de prendre la vostra decisió. Si us decidiu a no fer-la. (Bé fent la PSS o insotmetent-se) ja sabeu que per ser de poble potser patireu un cert rebuig social a més de possible conflicte familiar.

L'oposició al servei militar s'estructure al voltant de quatre corrents ideològics:

- Pacifisme.
- Anarquisme.
- Nacionalisme (no-espanyol, s'entén...).
- Algunes confessions religioses com els Testimonis de Jehovà o col·lectius catòlics de base.

És evident que la informació més clara us la donaran els objectors que hi ha a la comarca, però ací teniu més adreces on potser trobeu més informació:

ATENEU LLIBERTARI Sant Vicenç, 4. 43201 REUS.

ATENEU LLIBERTARI Hospital, 4. 12500 VINARÒS.

CENTRE PROVINCIAL DE RECRUTAMENT DE CASTELLÓ (és broma...).

COLLECTIUS MILI-KK i MOC-CATALUNYA Cervantes 2, Pral., 08001 BARCELONA Tf. 93-3183994.

CONSEJO NACIONAL DE OBJECCION DE CONCIENCIA - MINISTERIO DE JUSTICIA Serrano, 19, 5º 28071 MADRID Tf. 91-4358923.

MOVIMIENTO D'OBJECCIO DE CONSCIENCIA (MOC) DEL PAIS VALENCIA Blanqueres, 4 1r. 46003 VALÈNCIA.

OFICINA DEL DEFENSOR DEL SOLDADO (Entitat independent) Marqués de Urquijo, 24 MADRID Tf. 91-2489631.

OFICINA PARA LA PRESTACION SOCIAL DE LOS OBJETORES DE CONCIENCIA - MINISTERIO DE JUSTICIA San Bernardo, 21. 28071 MADRID Tf. 91-3902499.

SECRETARIAT CRISTIÀ PER L'OBJECCIO DE CONSCIENCIA (JUSTÍCIA I PAU) i ASSEMBLEA D'OBJECCIO FISCAL Rivadeneyra, 6, 10è., 08002 BARCELONA Tf. 93-3176177.

Dos batallons en posició de "firmes" durant un acte d'homenatge als caiguts. Febrer 1990

PAÍS

Us oferim l'article publicat a l'AVUI de 9 de gener de 1992

Països Catalans

Agusti Alcoberro

Per l'articulista, el 1991 ha estat l'any de la revalorització de la idea de Països Catalans. Per confirmar aquesta tesi, ens proposa uns quants exemples i ens recorda l'evolució que aquest concepte ha tingut des del temps de la Renaixença fins als de la reforma política.

De vegades, els esdeveniments més importants es produeixen calladament, sense alçar grans terrabastalls. Per això no són objecte d'un tractament informatiu immediat, ni acostumen a aparèixer en els grans titulars ni en els resums de l'any. El temps –la història– ja s'encarregarà, cal suposar-ho, de col·locar-los en el lloc adient. Penso que, en molts sentits, 1991 ha estat l'any de la revalorització dels Països Catalans. Si no del terme en sí mateix, sí del concepte que du aparellat. I aquesta afirmació cobra tot el seu valor si pensem que la idea de la *Catalunya Gran* –com van anomenar-la alguns dels patriarques de la Renaixença– havia anat francament de baixa al llarg de la dècada passada, fins a semblar a alguns un plantejament bandejable per utòpic, si no per arcaïtzant.

El concepte de Països Catalans, en el

seu sentit modern, arrenca del llinard de la dècada dels seixanta. És cert que podem rastrejar-ne, un xic a tot arreu, importants precedents, de la mateixa època medieval. Però la definició més recent d'aquest àmbit com a marc nacional, i, doncs, com a projecte polític, és obra de teòrics com Joan Fuster –*No-saltres els valencians i Qüestió de noms*, ambdues obres de 1962– i d'activistes com Joan Ballester i Canals.

Els Països Catalans com a marc col·lectiu van tenir el seu punt àlgid a mitjans de la dècada dels setanta, en un moment de provisionalitat política i de debat apassionat. Són els anys en què veu la llum la Gran Enciclopèdia Catalana, el primer gran projecte cultural que es planteja aquest abast. Són els anys en què es produeix una abundant literatura sobre el tema, amb un punt d'inflexió en les Jornades de Debat dels Països Catalans (1976). És, també, el període en què es publiquen un seguit d'obres d'innegable valor científic i divulgatiu alhora: la *Geografia dels Països Catalans*, de Pierre Deffontaines, la *Història dels Països Catalans*, de l'editorial Edhasa... Els experts trien aquest marc com a àmbit de debat –com en el cas dels Col·loquis d'Història

Agrària, iniciats el 1978– o d'investigació –com en la tesi d'Eulàlia Duran *Les Germanies als Països Catalans*, llegida el 1979–.

Després, però, es produeix el brusc enterrament del concepte. La Constitució espanyola de 1978 prohibeix explícitament la federació de comunitats autònomes. I els polítics, temerosos de perdre l'electorat davant la vitalitat del discurs secessionista, opten per camins diferents. Ningú, o gairebé ningú, no es planteja de crear una autonomia que abasti l'àmbit lingüístic i cultural comú – a diferència, per exemple, de Castella i Lleó–. Fins i tot les reunions entre els representants de les comunitats del nord i del sud del Sènia esdevenen més i més esporàdiques. Un veritable mur –o una fossa– s'alça entre els uns i els altres. Sembla que no hi ha terrenys comuns a defensar. És el campí-qui-pugui. La transició ha acabat i, amb ella, segons sembla, el dret a la utopia.

Només alguns àmbits es mantenen fidels a la idea primigènia, això sí: amb una tossuderia franciscana. Els podrien comptar amb els dits d'una mà: la Universitat Catalana d'Estiu de Prada, l'Institut d'Estudis Catalans i altres àmbits lligats a la producció lingüística o literària –com l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana–... L'AVUI és dels pocs mitjans que, dia rere dia, manté, al capdavant de la informació política nacional, l'epígraf *Països Catalans*.

CAJA RURAL

S.C.O.O.P. DE CREDITO LTDA.

Fora d'això, però, només hi ha el desert. Els àmbits de debat comú es restringeixen fins a gairebé morir d'inanició. *La Gran Geografia Comarcal* (editada per la Fundació Enciclopèdia Catalana) ja només es planteja l'àmbit del Principat. I Edicions 62 encarrega, paral·lelament, dues grans històries, de Catalunya i del País Valencià respectivament, a sengles prestigiosos historiadors. Això per citar només algunes de les grans obres intel·lectuals del vuitanta: al seu costat n'hi ha moltes més, i gairebé totes opten pel mateix camí.

I, ves per on, l'inici de la dècada dels noranta ens sorprèn amb alguns significatius punts de convergència. El president balear, Gabriel Cañellas, destaca, en el seu discurs d'investidura, la necessitat de vincular les Illes a l'eix econòmic del Mediterrani format per Catalunya i el País Valencià. De les paraules als fets, el debat sobre el model de finançament autonòmic acosta més i més els governants de les tres comunitats -com s'ha pogut comprovar recentment-. Són, sens dubte, passos tímids; però es tracta també d'un element inèdit, si més no, d'ençà de 1978.

¿Estan canviant, en aquest tema, els nostres polítics? ¿O és la societat la que canvia i els força a definir noves posicions? Un seguit d'indicis permeten afirmar això darrer. En primer lloc, en el

plà econòmic. Els experts parlen d'un eix econòmic mediterrani que, Alberes enllà, enllaça amb centres d'una important vitalitat com Tolosa o Milà. Aquest eix ha crescut més i més en els darrers anys: pel sud s'estén fins a Almeria; per l'oest, abasta ja de manera significativa les comarques del Ponent català. L'autopista del Mediterrani n'ha esdevingut el seu carrer Major. Com a tal, genera inversió; les seves diverses àrees viuen un creixement complementari, malgrat que arreu pateixen una gravosa sobrepressió fiscal.

De l'economia a la indústria cultural. TV3, amb una certa timidesa encara, mostra el mapa dels Països Catalans als seus butlletins meteorològics. Més que motivacions polítiques, em fa l'efecte que han triomfat raons de mercat. Fins i tot el Canal 9 inclou les Illes en els seus mapes del temps. I la nostra migrada indústria editorial té més i més en compte aquest àmbit global: especialment en els camps en què pretén competir, com ara el de la literatura infantil i juvenil o el lúdic. L'atenuació de les fronteres ha permès augmentar els contactes entre el Principat i la Catalunya Nord, en un i altre sentit. Avui no és estrany que la gent de Perpinyà baixi a Barcelona a passar el cap de setmana o el diumenge -i els catalans del sud omplen de gom a gom els hipermercats del Rosselló i

edifiquen cases a la banda nord de la Cerdanya-.

La Comunitat Europea juga, doncs, més per passiva que per activa, un paper important a favor dels Països Catalans. No només perquè esborra les barreres aranzelàries. També perquè en aquest gran àmbit els interlocutors han de ser més grans i més forts si volen fer-se escoltar.

¿Anem cap a la unitat dels Països Catalans? És, sens dubte, prematur afirmar-ho. Em fa l'efecte que abans haurem de passar encara per algunes dures proves. I una condició em sembla indispensable per dur a bon terme un projecte col·lectiu: el lideratge del Principat -i notablement de la seva capital, de Barcelona-; i la seva completa recatalanització.

Les idees perden brillantor en materialitzar-se. S'opera, en elles, un curiós procés de desideologització -que les fa esdevenir elements quotidians, assumits sense dramatisme-. A l'Europa mesocràtica ja no es pensa amb el cor, sinó amb la butxaca. Ningú no té ja pasta d'heroï. Però pecariem de ceguesa si no reconeguéssim amb el savi: "Eppur si muove."

Agusti Alcoberro és novel·lista i historiador

IRRIAGRO

SISTEMES DE REG

VENDA AL PÚBLIC DE:

- "Tuberías" de PVC i accessoris
- Mangueres de polietilè i accessoris
- Materials per a reg per aspersió
- Material per a reg per degoteig
- Programadors agrícoles
- Motobombes diesel i gasolina
- Bombes (submergibles, horitzontals, pressió, etc.)
- Dipòsits, "cubes" i "silos" de fibra de vidre

PRESSUPOSTOS I PROJECTES DE:

- Basses (formigó, PVC, etc.)
- Conduccions d'aigua
- Regs per aspersió
- Regs per degoteig
- Comunitats de regants

Crta. Morella, km. 3.300 • 12006 Castelló.
Tifs. 21 49 49 - 24 41 64

Comarca NOTÍCIES

Viu l'hivern a Morella

En un tríptic amb el títol "Viu l'hivern a Morella", l'Ajuntament d'aquest poble va presentar tots els actes culturals, esportius, festius, socials, etc. que durant aquest llarg període de l'any s'han anat realitzant.

Des d'una "matança" passant per l'esport, cavalcada de Reis, i, com no, Sant Antoni i Carnestoltes, més de 60 actuacions han omplert, per a totes les edats, els llargs dies de l'hivern.

Els Consells Municipals de Cultura i Esport amb altres entitats com la pròpia Associació Cultural i C.N.L. dels Ports amb l'Ajuntament i en definitiva amb la participació del poble ha fet possible que aquest hivern fore més viu.

SANT ANTONI

Els mesos de gener i febrer són a la Comarca dels Ports dies de foc i festa: se celebra Sant Antoni. Durant aquest període els pobles del Forcall, Herbers, Morella, Castellfort, Cinc-torres, Portell, Sorita, Vilafranca, Villores, La Mata, Ortells i La Tofolella cadascuna amb les seues peculiaritats van tornar a commemorar, potser, la festa per excel·lència d'aquesta terra.

"La plantà i la cremà", la vida del Sant, els tocs de dolçaina i tabal, les albaides, els retaules, la barraca, les processons, etc. van fer acte de presència

i van omplir —un any més— carrers i places i van fer reviure i calentar durant algunes hores la llarga nit de l'hivern.

UN NOU LLIBRE: "GUIA DEL ANTIGUO TERMINO DE MORELLA"

El 27 del passat desembre dins de les activitats culturals de "Viu l'hivern a Morella" va tenir lloc la presentació del llibre: "GUIA DEL ANTIGUO TERMINO DE MORELLA" de Serafin Gamundí i Carlos Sangüesa.

L'acte va estar presidit per l'alcalde de Morella, un regidor, un representant d'E.I.C., un membre de Conselleria de Cultura i els dos autors. Amb un parlament breu però ple de significat ens van explicar el com i el per què d'aquest llibre, d'aquest treball minuciós de 10 anys. En la seua intervenció, Carlos Sangüesa ens va llegir la introducció feta pel malaguanyat Manuel Grau Montserrat que entre altres coses diu d'aquest llibre: "Los autores han escrito con todo fervor sobre lo que fue y en cierto modo es, la vida en el término de Morella, dena a dena, y cuanto afirman viene avalado, no sólo por la documentación de archivo, sino también, y a veces mejor, por la oral de sus gentes, que tan bien conocen y que conservan la memoria de sus tradiciones".

El Forcall

Dos homenatges durant el mes de desembre: Un dedicat a la "hermana María", una religiosa de la congregació de Sta. Anna anomenada filla adoptiva anys enrera, complí els 50 anys de viure al poble. Ha treballat en l'ensenyament durant tot el temps que la congregació duia el col·legi de les Germanes de Sta.

Anna en el Forcall. Es celebrà el 15 de desembre de 1991.

El segon dedicat al senyor J. Eixarch Frasnó per la seua tasca com a historiadore, fou organitzat per l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports. Ss celebrà el 21 de desembre de 1991.

Vilafranca

LA MARIE CLAIRE CANVIA DE PROPIETARI

La companyia britànica The Hartstone Group, el passat mes de desembre va prendre el control del grup Aznar, fabricant dels productes Marie Claire i Kler. L'operació financiera ha suposat un desembossament de 7.000 milions de pessetes dels que 5.000 milions han estat pagats en efectiu a través d'una ampliació de capital de Hartstone, 1.400 milions han estat pagats en accions del grup britànic (al voltant del 4 % del capital) i els 600 milions restants queden aplaçats a dos anys com a garantia del compliment del compromís per part d'Aznar.

Els principals accionistes d'Aznar S.A., els vilafranquins *Celestino Aznar* i *Juan Barreda* han passat a formar part del Consell d'Administració de la multinacional anglesa.

L'empresa Aznar compta en l'actualitat amb una plantilla de més de 750 treballadors, la majoria dels quals treballen a la factoria de Vilafranca. Aquests treballadors representen aproximadament el 60 % de la població activa de Vilafranca.

PRESENTACIÓ DE LA CAMPANYA "EL TEU POBLE ÉS TA CASA"

El 28 de desembre de 1991 es va presentar oficialment la campanya "El teu poble és ta casa". A l'acte de presentació que es va realitzar al saló d'actes de la casa Social, van intervindre l'alcalde de Vilafranca, els directores dels Centres d'Ensenyament, l'educadora de carrer i el forestal. Va acudir un nombrós públic que va participar molt activament en el col·loqui posterior a la presentació de les activitats i de l'explicació del perquè de la campanya.

Aquesta campanya ha estat organitzada pel Consell de la Joventut i a través d'ella s'intentarà millorar la consciència cívica dels ciutadans i ciutadanes per poder gaudir d'un poble més bonic i amb més bones condicions.

Entre els actes que s'estan realitzant al voltant d'esta campanya figuren:

- La realització de murals pels escolars
- L'edició d'un tríptic explicatiu de la campanya.
- La realització d'un "spot" per projectar-lo al video-club.

FESTES DE SANT ANTONI

Molta participació popular va haver-hi enguany a la festa de Sant Antoni a Vilafranca.

A destacar la gran quantitat de cavalleries que van eixir als actes programats, sobretot el dia de la malea.

També cal ressaltar la recuperació de la jota vilafranquina. Deu parelles de balladors i balladores, al ritme de la rondalla del poble van eixir al carrer el diumenge pel matí a la RONDA, a deleitar els vilafranquins i vilafranquines que aplaudien amb força cada volta que es paraven a ballar la jota.

Josep Maria

Foto: Josep M^o Zapater

n° 28 OCUC, Desembre 1991

Publicitat enganyosa: Morella n'és el destí

Us reproduïm l'article publicat al n° 28 (pàgina 30) de l'O.C.U.C., de desembre de 1991 que edita l'Organització de Consumidors i Usuaris de Catalunya.

L'O.C.U.C. ha denunciat el sistema de vendes que utilitza excursions com a ganxo com un engany publicitari.

- Un fulletó multicolor amb fotografies turístiques dipositat a les bústies, dona la imatge d'una promoció de viatges.

- El text és típic dels catàlegs de viatges (sortida, desplaçament, allotjament, àpats, etc...).

- Els preus són molt econòmics, per sota de qualsevol altra oferta turística.

- Les sortides acostumen a ser en dia feiner (dimarts o dijous).

- Ofereix amb el qualificatiu d'INCREDIBLE, viatge + dinar + un meravellós regal.

- **NOMÉS UN TRES PER CENT DE LA SUPERFÍCIE TOTAL DEL FULLETÓ PER LA D'UNA "DIVERTIDA DEMOSTRACIÓ PROMOCIONAL D'ARTICLES DE REGAL I PETITS ELECTRODOMÈSTICS".**

- En el decurs d'aquesta "divertida demostració promocional" ...el que realment es tracta és de **VENDRE**, mitjançant la signatura d'un contracte de compra (no cal que portin massa diners, només una petita paga i senyal).

- S'acostuma a fer una rifa en la qual només hi poden participar els qui compren alguna cosa. El que es rifa és prou atractiu. Per convèncer la gent, s'aprofita el moment de la sobretaula, quan els

ànims estan ben predisposats, ben menjats, i ben beguts.

D'aquesta manera, l'empresa **COMERCIAL MONTINOX IBÉRICA, S.A.**, va aconseguir que el Sr. Joan i el Sr. Pere, dos jubilats octogenaris, que viuen plegats per compartir les seves pobres pensions, signessin un contracte per a la compra d'UNA BATERIA DE CUINA DE 51 PECES PER IMPORT DE 90.500 PTES., DONANT UNA PAGA I SENYAL DE 5.000 PTES.

Quan el Sr. Joan i el Sr. Pere van voler desfer el tracte, els van contestar que l'empresa reclamaria per la via judicial el pagament de les 90.500 PTES., doncs hi havia un contracte signat.

L'O.C.U.C. HA DENUNCIAT AQUESTA PRÀCTICA COM UN ENGANY PUBLICITARI.

Publicat al n° 28 O.C.U.C., Desembre 1991.

JORNADES CULTURALS

SOBRE DANSANTS I DANSES GUERRERES

13, 14 i 15 de desembre de 1991

La Todolella

Del 13 al 15 de desembre de 1991 se celebraren a Castelló i a La Todolella unes Jornades Culturals sobre Dansants i Danses Guerreres, organitzades per l'associació Cultural "El Todó" amb col·laboració de diferents entitats e institucions. L'objectiu fonamental era el de retrobar les danses i donar a conèixer aquesta part de la cultura popular que ha perdurat al llarg de segles.

Ponències, comunicacions diverses sobre el tema, així com una mostra de dansants i danses guerreres foren les activitats desenvolupades a Castelló.

Les jornades es clausuraren a La Todolella el diumenge 15 de desembre amb la presentació del disc "La Todolella música Tradicional" i un resum de les ponències i comunicacions fetes els dies anteriors.

Conoce el PAIS
Conoce el seu PAIS
Tot lo que necessita saber sobre el Santuari de Ntra. Sra. de Vallivana, S.A.
Quedarse en casa en Más Cosas
Quedarse en casa en Más Cosas

Cada persona recibirá un magnífico Moinel Electric Inox. ¡GRATIS!

Cada persona recibirá un magnífico Moinel Electric Inox. ¡GRATIS!

Experiencia excursión de UN día a:
Experiencia excursión d'UN dia a:
MORELLA Y SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE VALLIVANA
MORELLA I SANTUARI DE NTRA. SRA. DE VALLIVANA

Una excepcional invitación para Usted y sus amigos por tan sólo 1.500 Ptas. (Vijar, desayuno, comida).
Una excepcional invitació per a Usted i els seus amics per tan sols 1.500 Ptas. (Viatge, despatx, menjar).

Orella

escrivana

La llengua de l'església

Com a bona orella que sóc, vaig per tot arreu a vore allò que replego. Cada vegada que passo per l'església tinc la sensació que parlen en foraster, com si allò només fore per a la gent de fora.

Últimament m'ha paregut sentir coses que entenc. Avisos de reunions, de celebracions, algun comentari, etc...

I vaig cavil·lant i penso: - Això és que deu hi haver coses importants que volen que entenga i altres que tant s'hi val.

Al remat em faig un embolic gros. Senc: - La prima de Santa Creu es farà a les 4 de la vesprada.

I, acte seguit, quasi sense deixar respirar t'encaixen: - "Podéis ir en paz".

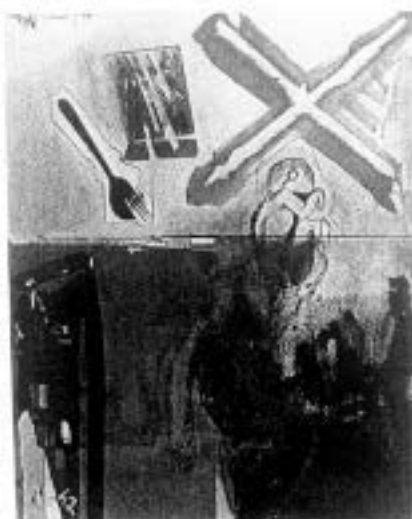
Alcalde de Cartagena de Indias, que el passat mes de novembre estave visitant ciutats espanyoles per això del "Quinto Centenario", entre les quals s'inclou Morella (ai!), li han sentit dir, entre altres joies filosòfiques, que les reaccions a eixa commemoració a Colòmbia són positives i que "Yo prefiero la lengua y la cultura española a cualquiera".

És curiós que a Europa coneguem millor el que pensen les nacions anomenades "indígenes" que els propis dirigents americans. Potser ens convindria posar les barbes a remullar de cara al 1992, perquè "cuando veas las barbas -o la llengua- de tu vecino cortar..."

Pels cercles científics de la capital se sent cada vegada amb més insistència que la desaparició dels dinosaures va ser provocada per una gegantesca pluja àcida provocada per la caiguda d'un enorme meteorit. El que per ací no sabem és que la tèrmica vinguer de l'espai exterior; estem segurs que a un planeta més adelantat no la volien i la van enviar a la Terra.

També li hem sentit dir a un tal Asimov (que d'estes coses de ciència n'entén) que

l'àcid sulfúric (Eixa cosa que cau damunt dels nostres quan plou o neve a la porta d'Esteve) va ser descobert per un espanyol al segle XIV. No sabem que la gent d'ENDESA fore tan vella.

El que està clar és que els dinosaures que tenim a la comarca (vull dir els fòsils...) van morir pel mateix motiu que nosaltres morirem: La Pluja Àcida. Ja és ben bé una fina ironia de la Història...

Els d'ENDESA segueixen enfotent-se de nosaltres: Abans la vida els mereixie el màxim respecte: Ara és l'aigua (la que plou damunt dels nostres caps...)

Els "Villancicos"

La vespra de Nadal vaig escoltar atentament (és el meu ofici) i em va parèixer que la cosa no anave molt fina. Cantave molt poca gent, hi havie qui cantave coses diferents del que tocaven els instruments, anave molta gent cridant i fent soroll. Com resulte que tinc l'oïda fina, la cosa no em va xocar massa.

I encara com no ho vaig vore, segons vaig sentir dir.

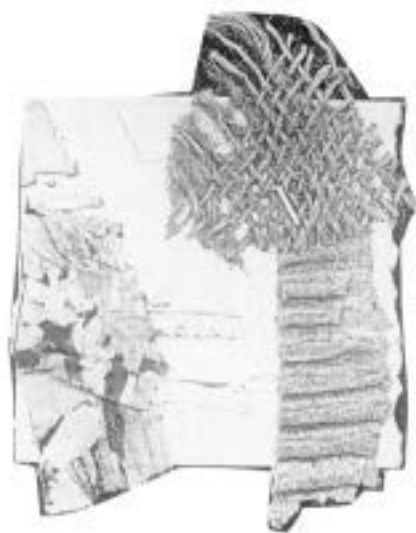
Que fer festa no és possible sense una bona ració de vulgaritat i barroeria?

Que no es pot disfrutar si no es va arrancat (a voltes passat) d'alcohol?

Que no valdrie la pena fer un esforç per trobar la satisfacció en un cert cultiu interior i una miqüeta més de finor d'esperit?

Passant pel Baix Ebre i el Montsià, hem sentit que eixes comarques ja no són les terres de l'Ebre sinó les **Terres del Rebre**, perquè totes les garrotades els cauen a sobre (Pluja àcida, Nuclears, etc.). També als Ports podem fer-nos la mateixa pregunta que ells: **És que fotem cara de tontos?**

Ja sabem que una de les hipòtesis per explicar la desaparició dels dinosaures de la comarca ere una gegantesca pluja àcida provocada per la caiguda d'un meteorit. Però ara hem sentit que a un lloc dels Estats Units, l'acidesa de l'aigua de beguda va fer que arrancare partícules de coure de les canonades, fent que els cabells de les persones anaren agarrant un color verdós.

Orella Escrivano- Catalana

Davant l'alarmant notícia que ENDESA es vol menjar l'empresa elèctrica catalana FECSA, ja s'han sentit veus que estan pensant en negar-se a pagar la llum si ens donen un rebut que tingue el logotip d'ENDESA, almenys en un 40 %, que és la part accionarial que vol comprar amb eixa OPA.

Per altra banda, hi ha qui ha trobat una similitud entre l'Atlético de Madrid de la temporada passada i els Gegants de Morella desfilant pels carrers de Barcelona a la Festa Major. Els primers portaven un requadret a la samarreta amb publicitat de Marbella, i els altres també, però de Morella...

Hem sentit que el president d'ENRESA és, alhora, conseller d'ENDESA...

Val la pena viure a Morella, perquè sempre passen coses que es presten a l'opinió i al comentari i, aixina, em vaig distraient.

Últimament, segons he comprés, hi ha hagut un gran resorgiment de l'aristocràcia, de la noblesa, del bombo i el

platet. I jo que em pensava que això de la igualtat ja començava a tindre carta de naturalesa?

Deu ser veritat que tots som iguals, però uns més que els altres.

I no deixe de resultar curiós, que coses que el poble no pot fer, perquè són massa ostentoses o teatrals, les poden fer gent de fora, a l'Església, al Presbiteri i amb totes les bendiccions corresponents. Que això de l'aliança de l'Església amb el poder no s'havie acabat ja?

El poble de l'Ametlla de Marha refusat en un referèndum oficial (els ajuntaments tenen capacitat per fer-ho, una altra cosa és que vullguen) l'almoïna que

els donave ENRESA com a compensació pel perill d'emmagatzemar residus nuclears a les piscines de la central de Vandellòs. Encara que el resultat no és oficialment vinculant per a l'Ajuntament, el Ple va acordar respectar la voluntat popular.

Dos directius d'una empresa química van ser detinguts el 7 d'octubre de 1991 per la policia autonòmica de Catalunya sota acusació de delictes ecològics. És la primera vegada que uns presumptes delinqüents en temàtica ambiental passen una nit a la presó (van poder pagar la fiança a l'endemà, naturalment...)

Però... quan aniran a la presó Fuster (Feliciano, s'entén...) i companyia?

				<p>OFICINA D' INFORMACIÓ INICIATIVES I RECLAMACIONS</p> <p>US INFORMA TELEFÒNICAMENT Sobre tota l'Administració de la Comunitat Valenciana, la seua estructura, funcions i procediments</p> <p>■</p> <p>US INFORMA PERSONALMENT I PER CORREU Les seues preguntes, suggeriments i reclamacions seran degudament rebutudes, contestades, classificades i trameses a l'òrgan competent</p> <p>■</p> <p>US REGISTRA QUALSEVOL DOCUMENT Adreçat a l'Administració Autonòmica</p>
<p>LA GENERALITAT PROP DE VOSTÉ</p>				
<p>9 0 0 5 3 9 3 9 3</p> <p>Telèfon d'Informació Administrativa</p>				
<p>GENERALITAT VALENCIANA PRESIDÈNCIA</p> <p>CASTELLÓ: Carrer Major, 78 Tl. 358222 Fax 358066</p>				

RECUPEREM EL NOSTRE PATRIMONI

L'Estudiantina

Autor: Julià Pastor i Aguilar

L'Estudiantina o la Ronda, com també se li diu, és un grup de gent que, amb instruments de corda, vent i percussió, acompanye les jotes d'un cantador pel carrer. Imagino que el nom d'estudiantina prové del fet que, en un principi, això ho feien els estudiants.

Antigament, ací a Morella, els homes que eixien a la Ronda, portaven capa amb cartes de la baralla cosides damunt. Només eixien els homes. El fet que isquen les xiques és molt recent.

La cosa més laboriosa de l'estudiantina sempre ere "templar" (afinar els instruments), en primer lloc perquè els clavillers no eren mecànics com ara sinó de pressió i costava molt d'ajustar les cordes i, per altre cantó, perquè s'ho prenien amb moltíssima paciència. La "templament" solie fer-se a una taverna, amb tota la parsimònia necessària i fent de tant en tant un gotet per ajudar a passar el treball. Tenien una forma molt peculiar de dir si s'estave o no "templat". **No li diu**, ere la forma d'indicar que un instrument estave desafinat. **Pareix que ja li diu**, ere bon símptoma. Ja començave a anar la cosa per avant. **Ja li diu**, volie dir l'afinació del tot. Ja podien tocar junts. Amb tots estos preparaments i parantonis, la Ronda estave més temps "templant" que tocant al carrer.

Dels "agüelos" que eixien a la Ronda, podem citar: Xonares, Moieta, Rosà, Macari, Moneta, Beltrol, Teclín, Pelegrí, Pere l'obrer, Pau del Ferrer, Chiva, Caminero, Canteret, Caparres, Moliner, Maso de Joana, El Fuster Rourera, Coquilla, Agapito, Gran d'Ortí, Sombrero, Vicent, Federico, el "Cego" de la Torre Querol... Me'n recordo encara de molts d'ells.

Dels que han fet de pont i ens han permés fer tomar a eixir la Ronda tenim

a Juan Vives, Teodoro Segura, José Gasulla, Francisco Royo, Sulpicio Amela, Casimiro Ripollés, Alfonso Badal, Serafín Gamundí, Julián Pastor, Vicente Chiva, Cristóbal Albalat, Manolo Pascual, Manolo Querol, Ismael Gasulla i els cantadors Adolfo Corbatón i Francisco Vives.

La Ronda eixie dos voltes a l'any. A la festa de Sant Antoni i a la despedida dels quintos, al novembre.

Les últimes eixides de la Ronda han estat, si no m'enganyo, les següents: els anys que van ser majorals de Sant Antoni Enrique Ripollés (1982), Joaquín Viñals (1983) i Alfredo Segura (1984). L'any 1983, a les festes d'agost, que es va cantar a les persones de vuitanta anys. L'any 1985, la van traure els quintos dels 60 que celebraven els 25 anys de la quinta. L'any 1990 va eixir el dia dels jubilats. L'última vegada de totes, ha eixit a Sant Antoni del 92. Els majorals s'han preocupat de fer-la eixir.

INSTRUMENTS

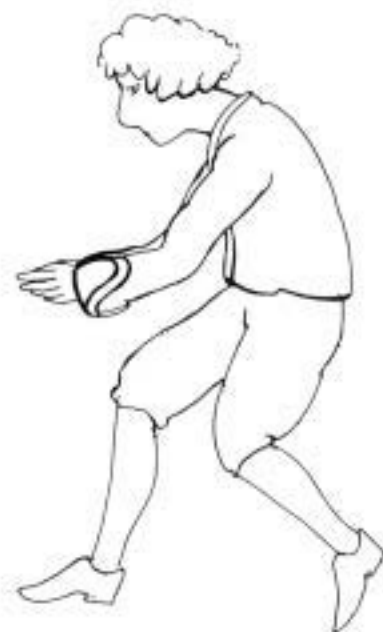
Els instruments que s'utilitzen són els següents:

De vent: clarinet en Si bemoll, bombardí i baix.

De corda: bandúrria, llaüt, guitarra, guitarró, cítara i timplet.

De percussió: castanyetes, ferrets i pandereta.

Segurament val la pena fer una referència a algun dels instruments esmentats per ser poc conegut. En primer lloc, el timplet. És un guitarronet molt menut només de quatre cordes. Es toque rasant amb els dits, com la guitarra i el guitarró. S'afine de la forma següent: 1a.: LA, 2a.: MI, 3a.: DO i 4a.: SOL. Les tres primeres a intervals descendents i la quarta a una quinta alta de la tercera.

El guitarró de cinc cordes és "temple" afinant les cordes a les notes següents: 1a.: LA, 2a.: MI, 3a.: DO, 4a.: SOL, 5a.: RE. Les quatre primeres a intervals descendents i l'última corda a una quinta alta de la tercera i, aixina, quede a un to per baix de la segona. També es pot fer d'una altra forma: les tres primeres a intervals descendents i la quarta a l'octava alta respecte de l'afinació anterior. D'esta forma les cordes quarta i quinta queden a una segona baixa de la prima i la segona respectivament. Amb la forma d'afinar el guitarró i el timplet s'obté un so agut tant al baixar la mà com al pujar-la, cosa que va molt bé per marcar el contratemps.

Un altre dels instruments que val la pena explicar un poquet és la Cítara. Es tracte d'un instrument d'apariència com un llaüt. Té nou cordes distribuïdes en tres grups de tres. L'afinació és de la manera següent: La prima (primer grup de tres cordes) s'afinen al RE, la segona a la quarta baixa de la primera, o sigue al LA i la tercera a la quinta alta de la segona, o sigue al MI. D'esta forma la tercera queda un to per damunt de la prima. Es toque amb una pua. La Cítara marque el ritme fent coincidir la pulsació de cadascuna de les cordes amb els temps del compàs. La tercera al primer temps i les segona i prima al segon i tercer temps del compàs.

AFINACIÓ

La Ronda sone en FA.

El contrabaix i el bombardí toquen en Fa. Lliguen en clau i en to de Fa (tal com sone).

Clarinetes en Si-bemoll. Sonen en Fa. Lliguen en clau de Sol i toquen en to de Sol major.

Els instruments de corda s'afinen d'acord amb el clarinet i d'esta forma

Figura 1: Estructura de la Ronda

The musical score for 'Estructura de la Ronda' is arranged in three main sections: VENT (Wind), CORDA (String), and PERCUSSIO (Percussion). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/8. The VENT section includes Clarinet, Horn, and Bass. The CORDA section includes Melodia (Band, Flaut), Flaut I, Flaut II, and Cítara. The PERCUSSIO section includes Castany and Panderoles. The guitar parts (GUITARRA and GUITARRÓ) feature arpeggiated chords (G, C7, G) and rests. A star symbol (*) is placed above the melody in the first measure of the Clarinet part.

Figura 2: Melodies entre Jota i Jota

The musical score for 'Melodies entre Jota i Jota' consists of seven staves of music in a 3/8 time signature with a key signature of one sharp (F#). A star symbol (*) is placed above the melody in the first measure of the top staff.

Figura 3: Melodia pròpia

Musical score for 'Figura 3: Melodia pròpia'. The score is in 3/8 time and G major. It includes parts for Flauta I, Flauta II, Violoncel·lo, Violí I, Violí II, Citarra, Guitarró, and Percussió. The guitar parts feature arpeggiated chords: C, D7, and G.

Figura 4 a

Musical notation for 'Figura 4 a', showing a specific rhythmic pattern in 3/8 time. The notation includes a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/8 time signature. The notes are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

Figura 4 b

Musical notation for 'Figura 4 b', showing a specific rhythmic pattern in 3/8 time. The notation includes a bass clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/8 time signature. The notes are G3, A3, B3, C4, B3, A3, G3.

queden un to baixos. Segurament és esta una de les característiques del so de la Ronda de Morella. La gent que m'ho explicava sempre em deia el mateix:

—Per afinar, la quarta de la guitarra al Re del clarinet.

Com els instruments de corda queden un to baixos, toquen en to de Sol major.

Les guitarres es dividixen en dos blocs les que toquen en SOL, i les que van requintades, posant la celleta al tercer trast, que toquen en MI.

COBLETES

Les cobletes són estrofes de quatre versos de vuit síl·labes, amb rima assonant el segon i quart, a l'estil del romanç. És l'essencial de la Ronda. La gràcia del cantador ha de ser saber-ne moltes o saber-les improvisar al moment de cantar-les, mirant que respecten la mètrica i la rima i que, al mateix temps, siguen coherents en allò que diuen.

Forma de cantar-les: Tenen l'estructura de jota. Es canten set frases, corresponents cada una a un verset. Es comence pel segon, després es canten els quatre versets seguits i després es repetixen el 4t. i el 1r.

Cobla:

Vinaròs, Benicarló,
Càlig i la Salsadella,
Però per a xiques guapes
no n'hi ha d'altre com Morella.

Forma de cantar-la:

Càlig i la Salsadella,
Vinaròs, Benicarló,
Càlig i la Salsadella,
Però per a xiques guapes
no n'hi ha d'altre com Morella
no n'hi ha d'altre com Morella,
Vinaròs, Benicarló.

El lloc d'entrada de la jota, al segon temps del compàs, està **indicada** a les figures 1 i 2 amb un **asterisc**. Quan entre el cantador els instruments de vent callen i continuen tocant només els de

corda i percussió. Després de cantar el primer vers, el bombardí i el baix toquen un final com a la figura 4a. Quan s'acabe la jota, al tercer temps del compàs següent, tornen a entrar els instruments de vent amb qualsevol de les melodies de la figura 2, normalment amb la primera, que té la lletra següent:

"La tia Maria
de Benicarló
que minga farina
i cague segó".

i van tocant les melodies fins que torne a entrar el cantador amb una altra jota.

Després d'unes quantes cobles, el cantador cante una despedida. Immediatament després de cantar el quart verset, entren el baix i el bombardí, mentre les repeticions dels versos quart i primer, tocant el mateix acompanyament que fa el llaut I. Després de la despedida, acaben tots els instruments alhora al final del compàs següent d'acabar-se la cançó. (Figura 4b).

Les cobletes es canten en morellà o en castellà indistintament, a gust del cantador.

NB! El "tio" Pelegrí entrava a la jota amb el primer verset i el repetie. Aixina se sent a les gravacions.

SOLFES

En el present treball es posen les formes de la música. En termes generals l'estructura de l'acompanyament sempre és de la mateixa manera i està posada a la figura 1. Les melodies que es toquen entre jota i jota són les que figuren en la figura 2. Són les tonadetes més corrents. N'hi ha una de pròpia, molt típica que s'intercale de tant en tant que és la de la figura 3. La solfa està escrita per a l'afinació antiga, o sigui d'acord amb el clarinet en si bemoll. D'esta forma tots els instruments de corda estan un to baixos.

EXEMPLES DE JOTES

Castellà

Debajo de tu balcón
está la Ronda parada,
y no la deja pasar
la hermosura de tu cara.

Chiquilla que estás creciendo
como la paja del trigo
y yo te estoy esperando
para casarme contigo.
En el medio de la Plaza
hay una bandera verde
con un letrero que dice:
ningún perdido se pierde.

La calle de San Julián
sin llover está mojada
Será que riegan las mozas
las flores muy de mañana.
Los sombreros de Tronchón
son de pieles de conejo.
Y las fajas de Cinctorres
las hacen de trapos viejos.
Te daré la despedida,
porque bien te la mereces,
que hasta la tierra que pisas,
si está seca reverdece.

Morellà

Sant Antoni, sant gloriós,
patró dels animalets;
si no fas algun milacre
no quedaran masovers.

La festa de Sant Antoni
és festa de molts caballs
i per això necessite
uns garbosos majorals.
Me cridaven Don Tomàs
quan tenia molts diners
i ara, que ja estic pelat,
Tomaset i no res més.
Tens la cara tan bonica
i les galtes tan rogetes,
que pareix que t'has posat
dos hermoses mançanetes.
Pujant i baixant la costa
sempre pego entropessons,
perquè sempre espero i miro
que t'assomes al balcó.
Per donar la despedida
d'este modo cantaré:
que tinguem salut i vida
per tornar ací l'any que ve.

Servei Oficial
Land-Rover Santana i Suzuki
Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Aproveiteu les ofertes Ford!!!

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial **FORD**
Vehicles nous i usats

Gràfics - 3

Quan ja menys s'ho esperava, quan tot semblava indicar que per fi la ventada perdia força, va ser just el moment en el qual una radera i malcarada bufada el va fer caure fatalment al buit, i, pobre, el deixà amb el gens gratificant futur immediat de quedar prostrat al bell mig del carrer (carrer que per a més desfici no n'és pas, un dels més transitats de la vila).

Mentrestant a l'interior d'una de les cases de la mateixa vila o població la Llosareta s'afanye en acabar la creació de les darreres línies d'un guió radiofònic (guió que ella mateixa llegiria, i al mateix temps escamparia per tota la comarca, unes hores més tard). Enllestit el treball, la Llosar s'alça de la fina cadira en la qual hi seia i se n'anà cap a l'estança principal amb la premeditada intenció de tornar a seure, aquest cop canviant la rosada pantalleta de l'ordinador per una entretinguda vista de carrer.

Per aquell carrer el trànsit de persones mai no ere massa abundant, però aquella tarda, si més no, en els dos quarts d'hora que feia que s'ho mirava, no n'hi havia passat ni una, de persona, establint-se consegüentment com a punt de màxima activitat humana, la calmada, però segura aproximació d'un automòbil groc i de pneumàtics foscos provinent de l'emboirada via interpoblacional.

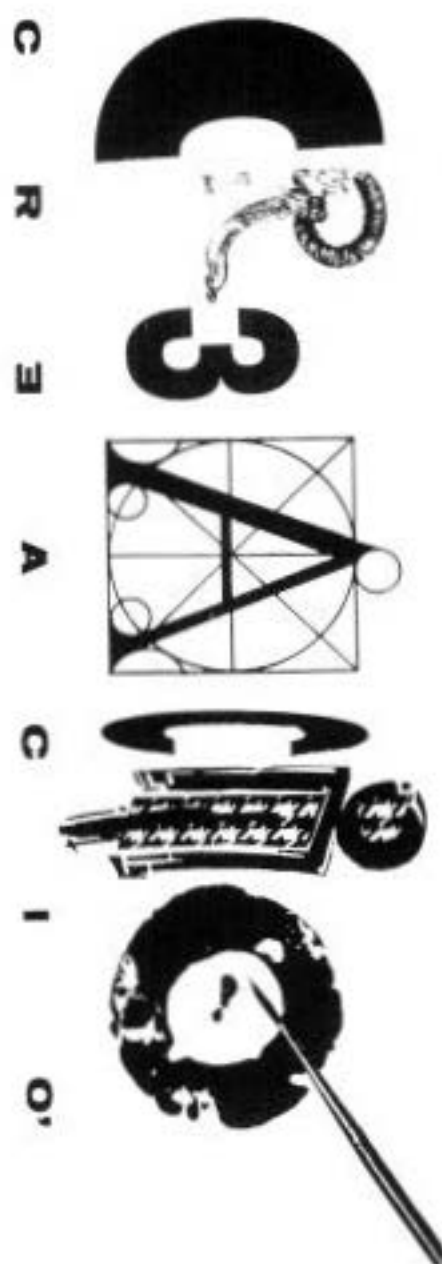
El vehicle automòbil, que li paregué un prehistòric 4 L, en pocs segons ja passava enfront mateix de la casa de Llosar i li feia palès, amb el petit mullader organitzat al damunt del seu sostre, la tempesta de quilòmetres enllà (la Llosar pensà en la roba que tenia estesa), després el cotxe transità encara unes decenes de metres carrer amunt i desaparegué tot agafant a mà dreta un altre carrer (el de la Fressa, més concretament). I fou ara al

retornar la vista cap a llocs més pròxims, que la Llosar descobrí la petita fatalitat d'un mitjó sol i desprotegit al mig del carrer, que a més a més havia estat recentment agredit i trepitjat per un parell d'automobilístics pneumàtics a mig ús. Llosar que va reaccionar ràpid en veure que aquella peça tèxtil formava part del seu vestuari de viatges a peu, l'anà a recollir i el reintegrà prestament al procés de la neteja i cura de la roba.

BRONZZTT... bronztt... bramp!... i el motor d'aquella meravella (en opinió de la seva propietària) de vehicle, una antiguitat de més de seixanta anys, s'engegà; tot seguit tirà enrere uns quants metres, tornà a avançar en curvilínia trajectòria i s'hi introduí capriciosament pel camí que li conduiria del mas a la carretera o via del poble. Amb un parell de quilòmetres avançats començaren a caure uns tímids plugims-plujams, que com era de preveure en un quilòmetre més de camí fet, varen transformar-se en una autèntica tronada d'estiu. En aquells moments d'eufòria tempestuosa la vila es va fer visualment present per la conductora del vehicle "maravella"; també en aquells moments però d'una manera molt més insípida i fastigüeja s'adonà de la falta del clauer del bar que se suposava que obriria minuts més tard; de seguida però, pensà en què ja obriria l'Andreu (altre cambrer del bar o local de vi) que segur que les portaria i cap problema. Ja enmig del poble, a la plaça de la Llum, Aitana estacionà el seu groc vehicle automòbil i es dirigí al seu punt de treball on l'Andreu ja preparava les taules, cadires i el que fere falta des de feia estona.

Llosar carpeta en mà, baixà presta carrer major avall, fins que entrà en sa placeta de la Dansa, on es desvià i agafà el lluminós i fràgil carrer de la Pluja, des d'on ja es veu llampuejar el centre d'operacions de la ràdio comarcal; arquitectònicament l'edifici de la ràdio és el més vistós i pompós de la vila, tota la seua façana perquè està repleta de diferents ornaments d'impressionant, indiferent i sumptuosa presència, intel·ligentment coronats per una mena d'angelet de pedra que animosament toqua la trompeta (Llosar a dies se l'imaginava tocant Haydn, a dies fent una frondosa exhibició virtuosística amb temes del millor Jazz contemporani, coses de l'ortage).

Cruada la porta de tan magne palauet el sentit preponderant li canvià a la Llosar, ja que d'olor tan apassionant i

complexa (pensave ella) com la que es viu al corredor de la planta baixa, no se n'hi troben ni en les més exquisides i famoses fonts de llum (sintetitzadors d'olors) d'arreu del país. De tant suggerent estança, passà, per mig d'unes daurades escales d'estil indefinit, a les incrèdules saletes del pis superior (totes elles aclaparadorament decorades amb el gust de l'antinc neobarroc), passades totes les saletes o petites estances l'accés al cor de l'edifici ja era tot un fet.

Llosar obrí la tècnica porta d'entrada a la peixera, assegué al lloc, i es prengué uns instants de llum taronja tot ultimant l'esquema definitiu del programa que minuts més tard encetaria com llauna de dolça fruita confitada.

Xavier Perlado

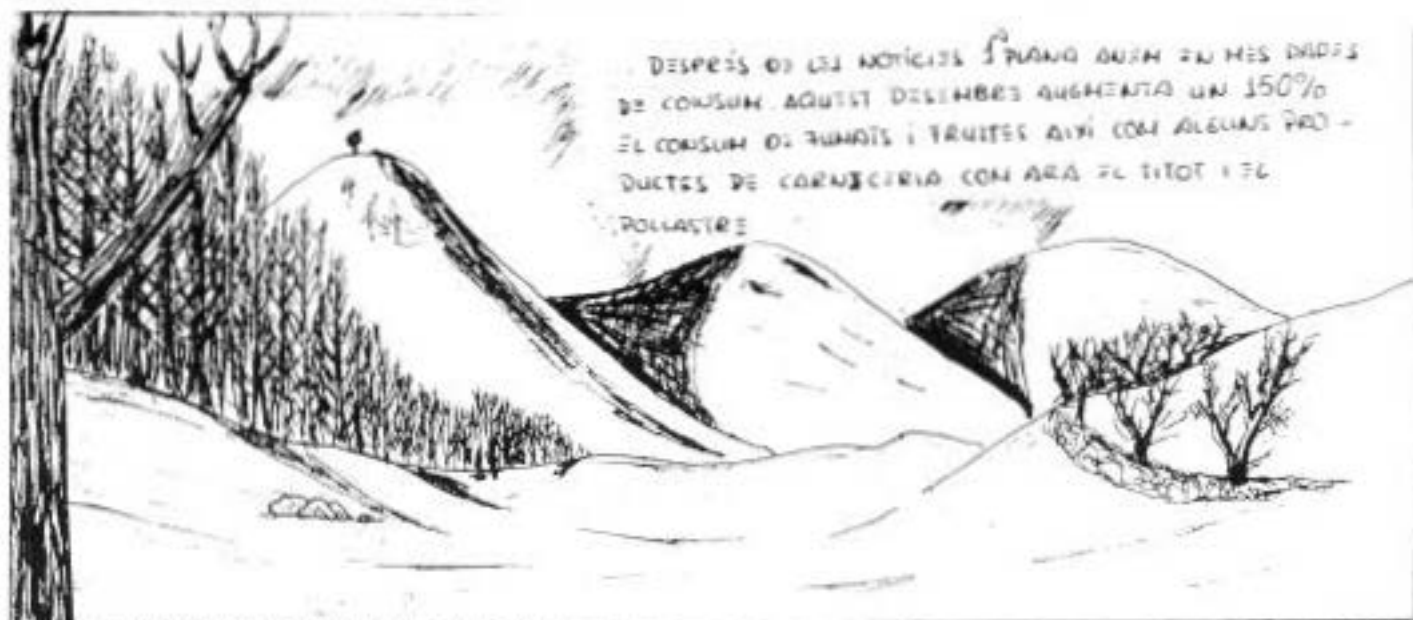

Jingle bells Jingle bells

... FETINATS AMICS DE L'ALTRE COSTAT DE LES ORES, ÉS NADAL! TEMPS DE JOIA, REGALS DESPIRTEU OYENTS. SENTIU L'ESPRIT NADALÈUC !!!

... 24 DE DESEMBRE, I COM PASSA EL TEMPS! NIT BONA JA, D'AQUEST ANY ESPERAT QUE ARA S'ACOMIADA. I ÉS TAMBÉ EL QUE VAIG A FER JO, DIR... ADÉU! FINS DEMÀ, RECORDEN, A LES 7...

... DESPRÉS DEL BUTXETÍ DE NOTÍCIES AMB EL QUAL ARA ELS DIFEM. P.P.P.P.IIIII!!! HOLA, BON DIA, LES 8 DEL MATÍ, COM SEMPRE NOTÍCISS... LA PLENA ACTUALITAT, LA VERITAT CONTADA AL DIA I AL DETALL... PERÒ EN PRIMER LLOC: BON NADAL OLIMPIC A TOTS ELS NOSTRES OYENTS.

DESPRÉS DE LES NOTÍCIES SPAINO AURÀ EN MES DÍES DE CONSUM. AQUEST DESEMBRE AUGMENTA UN 150% EL CONSUM DE FUMATS I TRUITES AIXÍ COM ALEUNAS PRO-DUCTES DE CARNECERIA COM ARA EL TÍTOT I EL POLLASTRE

AQUEST ANY LES MARE DE LES NOSTRES CIUTATS HAN TINGUT MÉS FÀCIL QUE MAI L'ADQUISICIÓ D'ARBRES NATU-RALS PER APROFITAR-LOS COM A ARBRES DE MO-DAL CONCRETAMENT EN LA CIUTAT DE VALÈNCIA S'HAN MOBILITAT...

MOLTS LOCALS PER A LA VENDA DE PINS DE TOTES LES MESURES I GUSTOS AQUESTS DO-IBRES PROCEDIRIA SOBRETOT DE L'INTERIOR, ENCARA QUE LA COM-MARCA DE "ELS PORTS" HA ESTAT L'ÚNICA QUE NO HA RESPON-TO A LA DEMANDA OFI-CIAL. L'ÚLTIM INFORME QUE PROVISIONALMENT

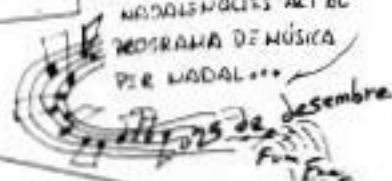
HA ARRIBAT L'ORDE: AQUÍ TINDRÀ
MOLT POC CLAROR ALS ASSUMPTES JOGUE
NO ES CONSIDERA BENS L'ESTAT ACTUAL
DELS PORTGÉS AMB NÉS PROBLEMES

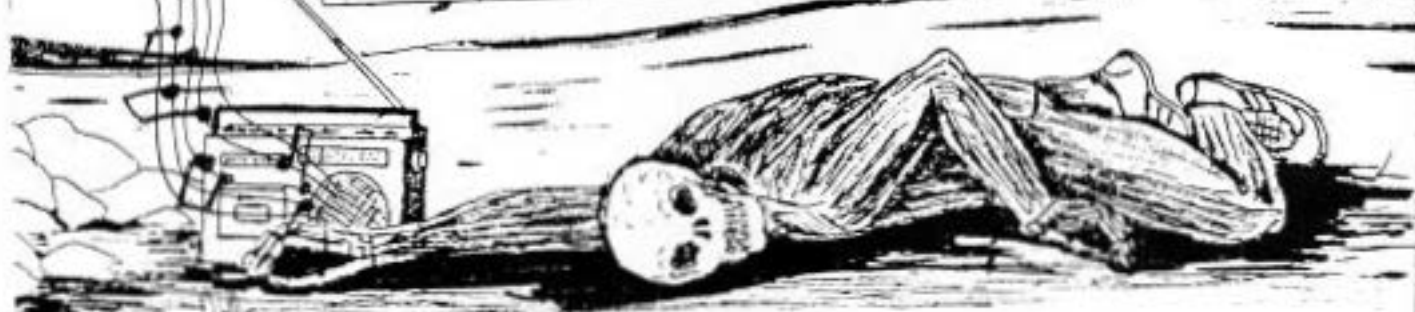
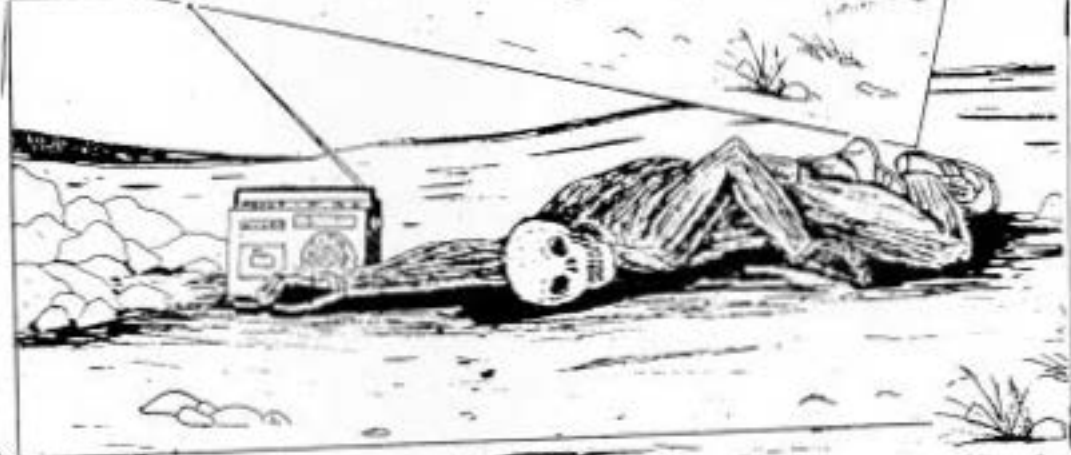
PER A LA PRODUCCIÓ D'OR-
BES I PUSTA HA CONEIX CON-
DICIÓNS PER AL CONSUM.

TORNEM EN NÉS
MADALEMOLES ACÍ AL
MODRANA DE MÚSICA
PER MADAL...

PER A VOSTÉ QUE FAS
ESCOTS DES DE
QUALSQUOL LLOC DE
LA GEOGRAFIA, TRAN-
QUIL I RELAXAT...
HA ACABAT JA
L'ORBE ANTIC? JA
L'ESTA CONTAMINANT
TOT SER...
GAUDIR DEL MADAL

EPÍLOG: LA COMISSIÓ DE SEGUIMENT OFICIAL SEGUEIX SENSE VOLDRE PER TANT CONFIRMA-NOS
REONS DE LA CONTAMINACIÓ A LA NOSTRA COMARCA. PER A PODER SABADICAR-LA, PER
AIXÒ EL APRES DE LA NOSTRA COMARCA NO SERVEIXEN JA PER A MADAL, PER AQUESTA FUNCIÓ HAN-
RAN DE MORIRNE D'ALTRES ELS NOSTRES JA NO TENIM ESPERIT, I NOSALTRES, SEREM AVIAT SÍ
SUS COMPANYE, GRÀCIES A...?

ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ

Clausura de l'Any de la Independència i homenatge a Josep Eixarch

El fet de celebrar o commemorar algun acte és motiu per recordar passatges i vivències anteriors, amb la pretensió sovint d'aconseguir un desig: el de poder conèixer el passat per a explicar moltes vegades el propi present.

L'any 1991 ha estat l'any de la celebració del tercer centenari de la independència de les aldees de Morella.

Aquest acte d'importància cabdal en el seu moment, es veu ara des de la distància en el temps com un fet important aconseguit per les aldees, però ens obre la visió a un nou tipus de relació entre els pobles que configuren la nostra comarca.

Buscant aconseguir eixe objectiu o desig abans esmentat, l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports ha cregut necessari difondre de forma clara i senzilla els fets històrics que s'esdevingueren tres-cents anys enrera, a l'efecte ha vingut publicant una sèrie de treballs: el primer un monogràfic dedicat a la Independència i posteriorment i a partir d'aquest treball dues publicacions més sobre el tema.

Hem d'agrair la col·laboració dels historiadors que han volgut amb l'Associació fer-nos arribar la informació per al coneixement de la nostra història.

En reconeixement a la tasca d'un historiador fonamental per a l'estudi de la nostra comarca, l'Associació Cultural dels Ports, el propassat 21 de desembre del 91 va retre un homenatge a Josep Eixarch Frasno, persona que ha recuperat per a les joves generacions part de la història de molts dels pobles de la Comarca dels Ports.

No és precís buscar moltes excuses per tal d'homenatjar i donar les gràcies a una persona que s'ha dedicat durant tant de temps a la recerca i a la divulgació de la història que més ens ateny, però en tot cas nosaltres hem cregut que clausurant el 91, anys del 3r. Centenari, era un bon any per a reconèixer aquesta dedicació.

Amb nosaltres es van aplegar a

Foto: Salvador Rabasa

l'homenatge diferents persones de la comarca i d'altres de fora relacionades amb l'obra i la persona del senyor J. Eixarch.

A l'acte van intervenir: el Prof. Josep Eixarch Frasno, Roger Tena (alcalde de Vilafranca), Antoni Cervera (rep. Ajuntament del Forcall), el Dr. Jaume Codina i Vila (president del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat),

el Prof. Manuel Luengo Carrasco (Dir. de l'Arxiu Municipal de Viladecans), Mn. Tomàs Pallarés (rector del Forcall), el Prof. Manuel Beser i Jordà, el Prof. Adolf Sanmartín i Besalduch, i el President de l'Associació Cultural dels Ports.

Es va comptar amb l'assistència de molts alcaldes de la Comarca i de gent del poble.

Presentació de "Retalls de Vida"

El dia 7 de desembre a les 7 de la vesprada, al saló d'actes de la casa Ciurana, es va fer la presentació del llibre "Retalls de Vida" de Domi Pastor.

La taula de la presidència estava ocupada per:

Domi Pastor Amela, autora del llibre.

Josep Palacios i Bover, vice-president de la Diputació i nebot de Domi.

Ernest Querol i Puig, president de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

Ximo Puig i Ferrer, alcalde en funcions.

Pepita Milian i Puig, representant del Grup de Dones dels Ports.

Damunt la taula hi havia una preciosa cistella plena de roses. La sala d'actes es va omplir de gom a gom i l'acte va començar amb rigorosa puntualitat. Va fer de presentador i moderador de l'acte Ernest Querol, que va començar fent la presentació del llibre que, segons va dir, va sorgir d'una proposta de Pilar Dolz, emmarcant-lo dins del conjunt d'activitats i publicacions de l'Associació Cultural. A continuació va fer una breu explicació de les característiques del llibre en els termes següents:

"...Quasi tots els escrits són de temàtica morellana i repleguen tradicions que s'estan perdent o ja s'han perdut i que l'autora, amb una memòria prodigiosa i també amb un excel·lent arxiu, pot encara descriure o contrastar amb el que es fa actualment. I ho sap fer amb ironia, amb una gran riquesa expressiva i amb molta gràcia. A més són la nostra única tradició escrita recent i sol l'enllaç entre aquells que van nàixer cap a principis de segle i les generacions joves, que la generació intermitja no ha fet".

Va concloure el parlament agraint-li el temps que l'havia tinguda de mestra.

A continuació va parlar el Ximo Puig en nom de l'Alcalde i va manifestar el seu gust de trobar-se en l'acte per **"...la persona que ha fet possible aquest llibre i que ha dedicat gran part de la seua vida a ensenyar i, més que això, a estimar els altres..."** i també, com diu al final del parlament, perquè **"...Domi Pastor, la senyoreta Domi, Domi, va ajudar-nos a incorporar-nos a aquest món, a conèixer-lo, a estimar el nostre poble."**

Acte seguit va parlar el Vice-president de la Diputació manifestant la seva

Fotos: J. Carbó

complaença d'estar present a l'acte de presentació d'un llibre escrit per una tia seua.

Després es va cedir la paraula a Pepita Milian que va llegir un comunicat de part de les Dones dels Ports reconeixent-li la labor feta a Morella en pro de la dignitat i el compromís.

Natín Pastor en representació de la gent que van ser de l'Agrupació de Joves Obreres (A.J.O.) va llegir també un comunicat.

A continuació, en un impuls ja del tot irrefrenable, Domi es va alçar i va fer un parlament donant les gràcies a tots, animant a l'ús escrit i oral de la parla nostra si no es vol esdevenir colonitzat o, a voltes, ridícul. Va fer una comparança del treball fet en el llibre al de l'espigadora que fa una faena poc espectacular, però eficaç i necessària per acabar de replegar tota la collita. Va ser aplaudida fortament i llarga.

Acte seguit es va cedir el micròfon a Julià Pastor que va llegir una carta del Provincial dels Escolapis, d'a on ella va ser professora i una carta des de Los Àngeles de l'escolapi Ramon Martí (Ram-maR), que va estar de rector ací al Col·legi.

Com a cloenda de l'acte, Ernest Querol va llegir un escrit molt bonic i entranyable de Ximo Dolz, que no va poder assistir a l'acte, en el qual feia una reflexió en veu alta dels seus motius d'agraïment: **"...en primer lloc... ens vas donar el gust de l'estudi. En segon lloc, sabies escoltar i per als menuts escoltar és quasi contestar. En tercer lloc, sabies contar històries... i ens ensenyaves a lligar records. I ara sabem que un home que no sap lligar records és un home perdut..."**

El fet que dos dels membres de la mesa van ser deixebles de Domi, un dels escrits llegits a l'acte era d'un altre alumne d'ella, i el caire de les intervencions va fer que l'acte a més de la presentació d'un llibre fore també l'homenatge a una persona i a la seua labor al llarg del temps, sobretot com a mestra.

Al final, a l'entrada de la sala d'actes, va hi haver un refresquet ofert per l'Ajuntament.

També cal remarcar que al vestíbul de la Casa Ciurana es va muntar una exposicioneta amb tots els materials publicats fins al moment per l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports, que donava força ambient a l'acte.

(Publicat a Castellón Diario / Diumenge, 2 de febrer de 1992)

En la mort de Manuel Grau

Rafael Monferrer i Guardiola

Manuel Grau i Monserrat, de 63 anys, historiador i professor morellà, moria el dimarts 21 de gener a l'Hospitalet (Barcelona). Ha desaparegut tan delicadament com ha passat per la vida, tractant de dissimular que una malaltia silenciosa acabava amb tants projectes sense complir. Amb especial dedicació a la filologia islàmica, Manolo Grau exercia de professor al departament d'àrab de la Universitat de Barcelona, on regentava una càtedra, sense excessives aparicions públiques perquè el que li interessava era realitzar una obra seriosa i digna, en la intimitat i amb discreció.

Nascut a Morella el 1929, inicià els estudis primaris a la seua ciutat natal per a continuar la segona ensenyança a Barcelona on cursà la carrera de filosofia i lletres obtenint el grau de doctor amb la màxima i unànime qualificació acadèmica, el 1975, amb la tesi **La juderia de Besalú (siglos XIV-XV)**, i convertir-se amb els anys en una autoritat i expert arabista en tot l'Estat Espanyol, com ho proven uns altres títols semblants sobre la situació dels jueus i musulmans a la Corona d'Aragó apareguts a diverses revistes nacionals, després de laborioses consultes escorcolladores als arxius d'Olot, Morella, Barcelona i València.

L'altra fita major, entre la que es desenvolupa la seua activitat intel·lectual, és l'amor i la immensa passió per la nostra terra avalada pels grandíssims coneixements sobre la història dels Ports de Morella i així les seues aportacions són un tresor, un patrimoni digne de record permanent i una lliçó acreedora d'imitació. En paraules de Ll. Messeguer,

"cal dir, sense fer-ne massa, que el treball de M. Grau aboca a la ciència a "barcelles" i la passió a "banastos" i per això, és fill de la ciència apassionada i de la passió científica".

D'aquesta manera, es pot dir que M. Grau, Thereu dels grans investigadors morellans, ha esdevingut l'historiador més complet i genuí representant de la que podríem anomenar Escola Morellana, la pervivència de la qual, amb la seua mort precedida per l'òbit del dilecte Mn. Manuel Milián (1908-1989), ara, seriosament perilla.

Ara més que mai s'imposa fer una catalogació i valoració de l'obra de Manuel Grau i Monserrat

---

Fruit d'aquesta passió i labor indagadora, quasi sempre emmarcats en l'època medieval, són una sèrie d'estudis sobre joglars, metges, bagasses, beates i uns altres personatges notoris; geografia, toponímia i onomàstica; arqueologia, art, etnografia, medicina i, en especial, d'història dels diversos pobles de la comarca, i, particularment, de la seua entrançable ciutat natal, de la qual cap parcel·la dels exponents del seu gloriós passat se li ha escapat sense oblidar uns altres temes pròpiament més específics com els contemplats en diversos estudis sobre la Morella cidiana, la relació de Morella amb l'Orient i el món islàmic, la

juderia morellana, els jueus del Maestrat i Tortosa, l'esclavatge i esclaus a Morella i als Tèrmens Generals del seu Castell, els moros de Benifassà, els mudèjars castellanencs i un llarg llistat del qual hom podrà orientar-se a través de la **Guia Bibliogràfica de la Comarca dels Ports** (1990).

Un altre aspecte de la seua activitat paral·lela a la d'investigació és la que ha dut a terme al front de l'associació **Amigos de Morella y su Comarca** (1970) de la que ha estat el promotor-fundador i la seua ànima principal, així com la immensa satisfacció per la troballa del quart volum de l'obra de Segura Barreda, publicada l'any passat.

Ara més que mai s'imposa fer una catalogació i valoració de l'obra de M. Grau, la qual si per extensió no és excessivament prolífica, pel seu contingut i significació representa una de les més importants i dignes aportacions a la història de la terra i dels fills il·lustres de Morella.

La personalitat de M. Grau —càlidament humana, oberta, dialogant i generosa— que ha estat el punt de referència per a qualsevol estudiós de les terres portenques, serà recordada per tants amics i deutors com la d'un mestre amb autèntic esperit universitari, de docta i sana ironia, fugint de tot apassionament subjectiu aprofundeix amb rigor en la majestuosa soledat de la investigació que estableix el camí d'allò perdurable. Manolo Grau que ens ha brindat a tots la gran lliçó de l'amistat i la professionalitat, de l'entrega en el treball i l'amor a la terra ens deixa el seu magisteri, la seua obra i el seu testimoni i, en definitiva, el seu record.

A la bústia ha arribat la vostra correspondència, ha estat variadeta però ens ha fet com sempre molt de goig de llegir-la. Intentaré per a què us en feu la idea fer-ne un breu resum:

Cartes al Consell del Redacció:

En aquest apartat ni flors, ni violes, ni impropèris, ni queixes, res, ací no ha arribat res.

Aprofito per dir-vos –no cal dir-ho-que ens agrada molt que ens digueu *pirapos*, però amb el que més disfrutem és amb unes bones crítiques... Va no sigueu pereosos/pereoses i envieu-nos els vostres parers de seguida!

–Cartes: Bé n'hi ha una de rara, escrita en anglès grec –com em sembla curiosa- us l'ensenyó sencera.

(Una ànima santa, s'ha ofert a fer la traducció per als que com jo no podeu llegir eixa llengua –quin descans!–.

Vegeu el carvi....

26 de setembre 1991

Benvolgut senyor/a:

En nom de la British Library Board, tinc el plaer d'agrair-li la seva donació esmentada més avall, que han presentat a la Biblioteca.

Sincerament:

Pel departament
de llibres impresos

Salutacions: Diverses:

Moltíssimes gràcies al bisbe de Tortosa, a l'alcalde de Morella i al Centre de Normalització Lingüística de Lleida per desitjar-nos un bon any.

Compartim aquest desig i el fem extensiu per a tots i totes les nostres lectors i lectores.

El col·lectiu GER (Grup d'Estudi i Protecció de les Rapaces), ens saluda i es compromet a col·laborar en la nostra

revista, ho desitgem de debò perquè creiem que les seves aportacions seran d'interès per als nostres lectors i lectores.

Informacions: des d'Alcanyís el "Centro de Estudios Bajoaragoneses" ens han informat puntualment de totes les activitats culturals previstes a la ciutat.

El Servei Comarcal de Cultura ens ha facilitat també informació sobre serrades que s'han fet a la ciutat.

(Entendreu que per raons de periodicitat de la nostra revista, aquests actes tan puntuals quan us els donem a conèixer ja estan caducats).

Revistes: El Centre d'estudis de la Terra Alta –amb el que hem començat intercanvi- ens envia els exemplars de la seva publicació anomenada: Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta.

Té una periodicitat trimestral, es defineix com "revista d'apropament, coneixement i redescobrimient de la Terra Alta" l'esquema conté generalment un gran apartat dedicat a l'estudi o investigació sobre la història, la societat i els costums de la zona, –algunes vegades també es tracta el tema de la natura- i un altre bloc dedicat a col·laboracions diverses.

– L'Institut d'Estudis Valencs ens envia la seva revista "Quaderns de Vilaniu/Miscel·lània de l'Alt Camp".

– El Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa, ens envia informació de les activitats que fan. Us faig saber l'adreça per si us interessa fer-vos-en socis/sòcies:

"Grup Balear d'Ornitologia i defensa de la Naturalesa, Verí, 1, 3r. 07001 Palma de Mallorca. Tel. (971) 72 11 05".

– De Traiguera arriben els números 173 i 174 de la Revista "Traiguera".

– El Butlletí núm. 70 de la Casa Verda que edita l'Acció Ecologista Agró.

– El núm. 3 de Puc-Pots, revista de les escoles taller i cases d'oficis.

– El núm. 14 de "La Carrasca" de la Colla Ecologista d'Alcoi.

– Els núms. 166 i 170 de la revista "Lluita".

– Els números 146 i 147 de la revista "Saó" on es tracten els temes de la "Reforma educativa: PROFESSORS PREPARATS?" i "postmodernitat i futur del pensament".

També ens han arribat rebuts i paperots que –malgrat que no són del nostre interès, no podem eludir- imagine em comprendreu si no faig el pesat detallant-los.

A reveure, amics i amigues de l'AU!

No deixem assassinar la gallina dels ous d'or!

|| La UNESCO acaba de declarar, entre d'altres, els conjunts monumentals de Poblet i Morella com a patrimoni de la Humanitat.

Això és el que vaig entendre mentre escoltava un informatiu radiofònic (He d'aclarir que no crec EPR 89.0 FM, no anàreu a pensar malament)

La sorpresa inicial no me la va traure ningú, perquè vos juro que estic convençut que la coneguda periodista (se diu el pecat, però no el pecador...) va dir Morella i no Morelia (que és la ciutat mexicana que realment ha estat declarada patrimoni mundial). Penseu que per la manera que està redactada la notícia, si no ho va dir ho done a entendre: no apareix cap de les altres ciutats sudamericanes que van aconseguir el mateix títol aquell dia.

Una ràpida consulta als diaris del dia i al butlletí horari de la següent hora va aclarir el dubte. Ja m'estranyave a mi...

Reconec que no sé com van els mecanismes de nominació d'un conjunt monumental com a patrimoni de la Humanitat i en aquells moments d'atac profund de localisme vaig arribar a imaginar una comissió mig secreta d'intel·lectuals "culpable" d'aquell nomenament. Xà, pos ningú m'havie dit res...!

En aquells moments, els més durs de la guerra entre Sèrbia i Croàcia, entre les boges idees que corrien pel meu cap, vaig pensar en la inutilitat del nomenament en la conservació de la ciutat croata de Dubrovnik, abans Ragusa. I em va venir la imatge d'una altra guerra moderna, la guerra química. I per associació d'idees, ENDESA i la pluja àcida.

I ara estareu pensant: Quin cap més acalentat que té este xiquet, que *mos* ajunte ENDESA i els monuments!

Intentaré explicar-vos-ho amb un exemple que, per variar, és de Morella:

Si no teniu res més important que fer (si m'esteu llegint, és que no...) i viviu a Morella, agafeu la revista, cixiu de casa

i mentre llegiu, parant compte de no entropessar pujant costeretes, aplegueu al Placet de l'Església (que és el nom que haurie de posar al rètol que pose "Plaza Arciprestal") i dirigiu el vostre cap a la façana del temple o bé a la creu de terme.

Jo, que la vista encara la conservo (un pèl sordet sí que ho soc...) veig els primers símptomes del que es coneix internacionalment com Mal de la Pedra. És una destrucció de monuments causada per la corrosió que la pluja àcida produeix a certs tipus de pedra. El que us escriu és un pobret aprenent d'historiador i no en sap massa de pedres ni de química (no sabeu quant vaig patir per aprovar-la a segon de BUP...!) però la impressió la tinc. I com que tenim la causa (la tèrmica), l'objecte (els nostres monuments) i els efectes (jo almenys els veig), penso que convindria fer un estudi del fenomen a la nostra comarca. No penseu que per amor a l'art, no... Sinó perquè si la corrosió àcida, a més de carregar-se els nostres boscos i el nostre bestiar, es

carregue els nostres monuments, ja m'explicareu de què se podrà viure als Ports, sense sector primari ni turisme.

Penseu-ho molt seriosament: A Itàlia ja estan substituint monuments autèntics per reproduccions en plàstic. Les restes mortals dels originals s'exposen en museus i les còpies ocupen el lloc original a l'aire lliure. La portalada romànica del monestir de Ripoll també el mateix problema ja que "les persistents boires produïdes per la inversió tèrmica generen una atmosfera àcida (...) que converteix en guix la pedra calcària porosa amb què es va construir el monument. Els que hageu anat alguna vegada a la capital del Ripollès recordareu que davant hi ha uns arcs gòtics amb un vidre que no consegueix aturar la desintegració del monument. A Egipte sé que volien cobrir amb un plàstic l'esfinx durant la nit per evitar l'acció combinada de les tempestes d'arena del desert i la pluja àcida procedent del Caire. No sé si ja ho fan...

CARLES RIPOLLÉS QUEROL

El Cau!

Fem un repàs d'algunes de les activitats en les que hem participat. Per una banda, un dels membres del Grup d'Estudis va participar a Amposta a la XXXVII ASSEMBLEA INTERCOMARCAL D'ESTUDIOSOS, una assemblea celebrada l'any 1950 per primer cop a Martorell (mig clandestinament) del món cultural comarcal, i que se celebra cada any en un lloc diferent fins ara del Principat de Catalunya. La celebració de les Assemblees són un estímul per als estudis comarcals de la zona on se celebra (es van presentar més de 200 comunicacions sobre les Terres de l'Ebre). A part d'algunes disputes localistes de l'ampostinisme més visceral contra el centralisme tortosí, que vam poder tallar comparant-les amb la inutilitat de totes les altres baralles típiques entre pobles: Reus-Tarragona —sense oblidar Valls—, Sabadell-Terrassa (o Morella-Aldeas, és broma...).

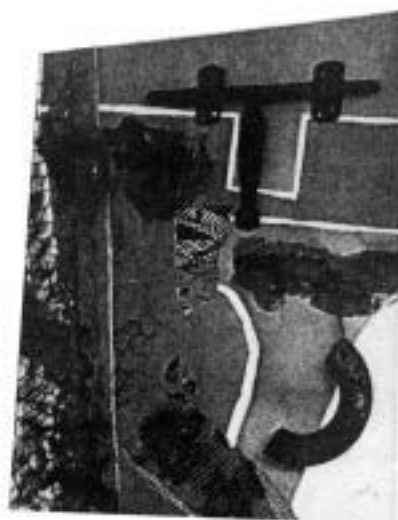
L'organització va anar a càrrec del Museu del Montsià. Vam presentar una comunicació amb el títol "Els Ports i Catalunya. Els estudis comarcals". Al parlament de cloenda, Max Cahner, ex-conseller de Cultura de la Generalitat de Dalt i actual president i editor del diari AVUI, va felicitar-se perquè "Per primera vegada, hem trencat la ratlla del riu de la Sénia. Avui tenim entre nosaltres un representant de la comarca dels Ports i hauriem de procurar arribar al riu Segura en propers anys". Posteriorment, se'ns va animar a presentar la nostra candidatura per a l'organització d'una propera Assemblea.

També vam muntar la paradeta al mercat de publicacions locals que l'editorial L'AVENÇ va organitzar a Barcelona, en el marc del I CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA. Detalls anecdòtics o curiosos van ser els comentaris jocosos sobre la bossa de pernils a on portàvem les publicacions o que l'autor que estave representat a més parades ere Josep Eixarch, a la de Viladecans i a la nostra. Van participar ponents d'altres països, com Joseba Agirreazkuenaga (Universitat del País Basc), Franco Andreucci (Univ. de Pisa), Clyde Binfield (Univ. de Sheffield), o Manfred Kossok (de la Universitat de Leipzig, abans Universitat Karl Marx de Leipzig). Al congrés es va fer un especial èmfasi en la necessitat d'elevat el nivell metodològic dels estudis locals, tesi especialment defensada per Pedro Ruiz Torres, de la Universitat de València a qui ja vam tenir als Cursos d'Estiu de la "Jaume I" a Morella. Un dels aspectes més controvertits va ser el del finançament dels Centres d'Estudis Comarcals. La tesi defensada per Miquel Solé, responsable d'un programa sobre les esglésies pre-romàniques de Terrassa, venie a dir que els historiadors ens falte "marketing" i no sabem engrescar l'empresa privada, i donada la "tacanyeria" creixent de les administracions públiques correm el risc de quedar-nos sense finançament. Eixa idea va ser rebatuda durament pels qui no pensen "vendre's al capitalisme". Altres aspectes a debat van ser la fossilització dels Centres d'Estudis Locals (es van posar exemples concrets de la demarcació de Girona) o la desconexió entre centres, que s'intente pal·liar en l'actualitat amb l'elaboració d'un cens dels centres d'estudis de parla catalana. El pròxim congrés se celebrarà l'any 1993.

Us reproduïm un tros d'un d'article del diari LA VANGUARDIA: "Estamos en el año V de la era Bricall. Toda la Universitas Barcelonensis (sic) está ocupada por los PROGREmanos y los FNECos...¿Toda? ¡No! Un pequeño reducto de invencibles AUnianos resiste ahora y siempre al invasor". Así comienza una historieta de uno de los folletos de propaganda de Acción Universitaria (AU), asociación vinculada a Juntas Españolas que consiguió tres claustres en 1989. Dos años después, además de su reducto tradicional (la facultad de Derecho), también presentan listas en Económicas, Empresariales e Historia. Uno de sus candidatos gozó recientemente de la popularidad televisiva al salir en un reportaje sobre la violencia skin head en TV3. Suposem que no cal dir que no tenim res que vore amb eixa gent.

Per altra banda, aquell lector anònim barceloní que ens comunicave la presència d'AU! a la Biblioteca Nacional de Catalunya, ens comuniqué la seua catalogació amb la signatura **05 (467, 32 Mor) Au Fol.**, així com la presència a la biblioteca de la Universitat de Barcelona de la **Guia Bibliogràfica**, a la Sala General, entre la **Bibliografia Valenciana** i el **Catálogo de Autores del Reino de Murcia**, i a la d'Història, la revista a l'expositor de novetats, entre la **Newsweek** i l'**Economics**.

TRADICIONS POPULARS

Deu pessetes per DOMI PASTOR

Quan s'ha viscut una infància amb moltes privacions materials i **mos** han anat fent grans al mateix temps que se produïe el canvi social i econòmic de la vida diària, hi ha vegades que resulte molt difícil comprendre a on hem arribat. I, gràcies a Déu, estem disfrutant d'una forma de vida i uns jornals que **mos** deixen arribar a molt i han equiparat bastant –no sempre, per desgràcia– les diferents classes.

Mos se fa un poc difícil comprendre la diferència entre aquella vida tan estreteta que vivíem i **lo** ample que es viu ara, però me pareix que és més difícil, quaranta vegades, que un jove d'ara compregue **lo** que costaven d'estalviar deu pessetes i del que estes deu pessetes s'allargaven a l'hora de fer coses.

Tinc molt de tracte amb xiquets i amb juvenalla, i no fa molt em vaig trobar amb un grupet de xiquetes que s'estaven gastant la paga del diumenge a un comerç, d'estos que jo crec que venen gorrinadetes, i totes me volien convidar i m'oferien coses de les que s'havien comprat. Ere hora de dinar i els deia que no s'ho gastaren. Una em va contestar:

– És que encara em queden tres-centes pessetes i no sé com gastar-me-les.

– Però, –li vaig dir–, que és precis que te les gastes avui?

– Clar que sí. Entre el que m'han donat els quatre "agüelos", mon pare i ma mare i la padrina n'he ajuntades tantes que no sé què comprar-me.

– Però, dones! –els vaig dir–, No feu eixe "gasto".

I una altra fique cullerada i em diu:

– Jo encara havia replegat més que ella i com no sabia què comprar he demanat una tortada per endur-me-la a casa i menjar-ne tanta com vulguera. Però totes les que em traïen valien menys, fins que, al remat, li he dit: done'm mil pessetes de tortada. I aixina ho han fet.

Bé, jo vaig començar a cavillar: estes criatures mai podran comprendre les estretors que passàvem els de la meua generació sent, aixina i tot, que els nostres pares **mos** donaven diners per anar al cine i comprar **mos** alguna coseta. Però la generació dels meus pares encara havia

hagut d'escórrer més la butxaca i els pareixie que natros nadàvem en la abundància.

Mireu **lo** que va passar.

A Morella les xiques solien treballar teixint a casa i fent canons fins que van vindre els telers mecànics i van millorar molt la faena. Les xiques que havien de treballar i no eren teixidores o de família teixidora, es posaven a treballar als magatzems de "toquilles", perquè en aquell moment esta indústria donave molt i hi havie grups de xiques que treballaven a casa dels "toquillers", però també com ara en els ponxos i jerseis hi havie una gran escampadina de faena per les cases, masos i poblets.

Quan jo era menuda vaig vore en plena força els "toquillers" Benjamín i Felipe Beser, Juan Manuel Villuendas, Antonio Royo i un poc abans Tomás Ortí (Petxilla) casat amb Misericòrdia Miralles dels quals encara viuen els néts.

Misericòrdia tenie dos germanes, Mercedes i Consuelo i anaven a treballar al magatzem que tenien a on ara és el café de Cinc-Cantons, que abans havie sigut del meu "agüelo", Julian Amela Oliet (Xavo). Als pisos de dalt vivien les dos germanes i a un piset del costat mateix vivien m'agüela Juana amb les dos filles Basilisa i Amparito. Basilisa ere ma mare.

Misericòrdia anave un poquet o un bastant coixa, cosa que no li permetie anar a molts llocs malgrat que tenie un caràcter molt juvenil, obert i simpàtic. Mira per a on, treballant un dia d'hivern, els propose a les "toquillers":

– Si tots els dies fins al mes de juny treballàrem un poquet més, faríem una replegueta cadascuna i **mos** en podríem anar a Vinaròs a vore el mar i el tren.

Donar esta idea enmig d'aquella joventut ere com fer explotar una traca. Aquell dia es van fer molts comentaris, però d'allí en avant tots els dies eixie a la conversa l'excursió a Vinaròs.

Ara és difícil de comprendre això perquè, estant passejant per l'Alamera o recolzat a una barra dels molts bars que hi ha per este poble, li passe pel cap a un de dir:

– Anem a berenar a Vinaròs o a Benicarló o a Les Cases?

I com ja han avisat a casa que no anirien a sopar, tornen a l'hora de costum de la manera més natural.

Aquelles xiques van arribar a replegar deu pessetes cadascuna. El cas era saber-les distribuir. Van escomençar per contractar un carro prou gran, no sé si amb una o dues cavalleries –d'un home que no recordo el nom, però del que sempre se'n reien en nomenar-lo perquè deien que ere molt verdot per eixir amb tantes xiques–. Elles deien:

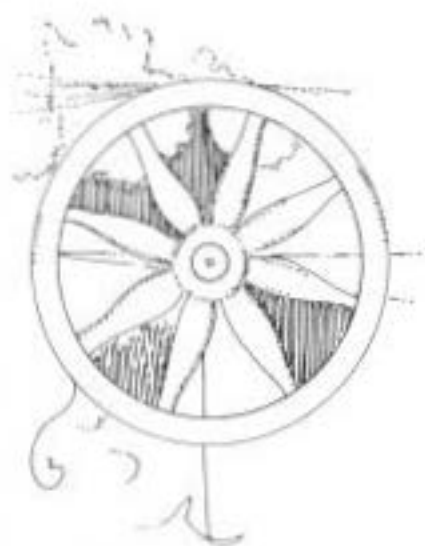
– Entre totes bé li guanyarem. A més ve la senyora Misericòrdia i la senyora Emília la Contramestra, que tenie este malnom perquè el seu home el Sr. Joaquín estave de contramestre a la fàbrica de l'Hostal Nou.

Bé, contracten el carro i fan més plans. Totes tenien algun conegut o parent on poder anar a dormir i fer-se elles el menjar i, aixina des d'ací, es va repartir tot. M'agüela anave amb les dos filles.

Van eixir a punta de dia d'un 23 de juny, cap a la Fira de Sant Joan de Vinaròs. Allà a migdia van arribar a la Serafina i, com va dir el carreter que els animals havien de descansar una mica, es van quedar a dinar. Eixint dels hiverns tan forts de Morella i com ací no feie massa calor, la Serafina els va parèixer un paradís. Aquell hostal tan gran on cabien tants carros i animals, unes taules llargues de fusta amb bancs al costat, l'aigua fresca del pou, la fam de la joventut i tota la matinada van fer el dinar d'allò més bo. Sí que havien anat menjant alguna onceta de xocolate, però allò ere una goleta de regal. De "fiambreses" encara no se'n parlave massa i la paraula "bocadillo" encara no s'havie inventat. Tot el món va traure la navalla, un pa redó i a llescar-lo de part a part. Unes llesques d'a pam per dos pams. Damunt d'aquelles llesques un bon tros de truita amb patata, ceba o carabassa. Van fer una ensalada de tomata i olives i encara portaven alguna botifarra seca, perquè això no revenie de la calor, i mesclada amb el pa feie el **mos** molt gustós.

Allí, com diem per estes terres, van fer eixir foc de cada llesca de pa i es van

passar la llengua pel tos. Van descansar un poc més i cap a Vinaròs. Van arribar a Vinaròs i entre totes el cansament no es concixie. De seguida cap al mar i què gran i què preciós que ere. No tenie ni punt de comparació amb les postals que els havien enviat els familiars que havien marxat a treballar a Barcelona o València. Què "majo" ere el mar!

Bon "rato" per aquella vora i a la fira. Ja els feie goig, ja, tot el que portaven els quincallers, però el sentit comú els deie:

- Xiquetes que encara han d'estar demà tot el dia i fins després de demà de matí no **nos** n'anem cap a Morella. S'ha d'estalviar.

En ser demà, de matí, se'n van pujar a festació per veure el tren. Estant allí se li occurrí a una:

- I si anarem a Benicarló i tornarem? Sempre podríem dir que hem anat amb tren.

Dit i fet. Bitllet cap a Benicarló. No van tindre temps ni de veure la població perquè havien de tornar amb un tren que es creuave amb el seu. Pugen a un compartiment on anaven uns viatjans. Elles, totes jóvens, fent broma i vinga riure. Els van preguntar que d'a on eren i van respondre que de Morella.

- Pos això està lluny.

- Ah si aniguérem amb tren com ara no res, però per a anar amb un carro...

- Vostès han vingut amb carro? Preguntave tot estranyat un dels viatjans.

I, abans que cap xica puguere respondre, la senyora Emilia ho va arreglar.

- Amb carro? Què va! Amb el carruatge de casa. Remarcant bé les consonants perquè ella ere d'Alcoi i no parlave com a Morella.

Van tornar molt satisfetes a Vinaròs d'haver anat amb tren. Van comptar els diners i encara els en quedaven.

- El "gasto" de dinar ja el tenim, només **nos** quede el sopar i l'esmorzar de demà. **Pos** esta tarde als bous.

Aquella vesprada van anar als bous, a la correguda de Sant Joan. Ere l'any 1902, torejave José Garcia, "Algabeño" i els bous eren del Barranc, del qual ere propietari el Sr. Manuel Lozano que li va comprar el bestiar al Marqués de

Fuente el Sol l'any 1897. Un dels bous d'"Algabeño", "VIOLETO", lidiat en cinquè lloc, va ser molt brau. Va prendre 14 vares, va matar dos cavalls i va tirar els picadors set vegades. El cap del bou estave al menjador de "Lozano".

Després dels bous van anar un altre camí a la fira fins a l'hora de sopar. Després de sopar, a la música i a les "verbenes" i a l'altre dia de matí, amb gran sorpresa per part de m'agüela, encara li van quedar diners per a comprarlos una brusa de percal a cada filla.

Pujar al carro i cap a Morella.

Jo els sentia contar tot això a ma mare i a algunes amigues, que encara revivien la il·lusió tan regran d'aquells mesos des que van organitzar el viatge, i a pesar dels prunyons, dels freds i de treballar amb un quinqueret per a totes, van poder tindre estes grans satisfaccions.

Cada època porte lo seu. Elles vivien d'aquella manera. Nosatros n'ham viscut una altra i vosatros en viviu i en viureu d'altres encara més diferents. A mi em pareix que el valor de les deu pessetes es pot equiparar als cents de la meua època i als milers de l'actual. Si tots eixos diners serveixen per a fer-**nos** viure amb il·lusió i recordar l'època de la joventut, ja està bé.

El record meravellós que va deixar en aquelles dones el viatge a Vinaròs demostre que les deu pessetes es van estirar tant que van durar vuitanta i tants anys.

ECOLOGIA

Querella criminal contra Endesa

En un breu període de temps, se celebrarà el jut contra els directius d'Endesa, acusats de cometre un delicte ecològic a la Comarca dels Ports.

Després d'una ronda de declaracions al jutjat de Vinaròs que va començar a finals del 1990, el fiscal de Castelló, *Javier Carceller*, a principis de febrer d'enguany va demanar per a *Feliciano Fuster*, president d'Endesa, un any de presó amb una fiança de 5.000 milions de pessetes. Així mateix, el fiscal va demanar un any de presó per a *José Luis Toru Galvan*, ex director general tècnic d'Endesa, *Rafael Miranda Robredo*, director general tècnic de l'empresa i *José Luis García Miguel*, director de la Central Tèrmica.

La fiscalia de Castelló considere que tots ells sabien la perillositat per a la vida animal i vegetal dels gasos emesos per la

Central i en concret el SO₂, així com el dany que de fet ja estave causant, del que se'ls havia informat a través de diverses comissions de seguiment.

El fiscal general de l'Estat, *Leopoldo Torres*, va ordenar a la fiscalia de Castelló que no inculpare en aquest procés ecològic a *Feliciano Fuster*, president d'Endesa.

Així és que la fiscalia de Castelló, acatant ordres, només acusarà els altres tres directius, abans esmentats.

Tot i això, Lola Monferrer, advocada dels grups ecologistes, Agrò de València, Otus de Terol, Colla Ecologista de Castelló i Grup Ecologista de Vilafranca (com a representant de la gent de la Comarca dels Ports) afirma que l'acusació contra Feliciano Fuster anirà endavant, perquè en les declaracions

realitzades durant la fase d'instrucció del sumari, al jutjat de Vinaròs, hi ha proves de la culpabilitat d'Endesa en la degradació dels boscos dels Ports. I tant l'acusació particular, els ajuntaments de la Comarca, com l'acció popular (Greenpeace i els altres grups ecologistes) poden demanar la inculpció del President d'Endesa.

Per la seva part, el Grup Ecologista de Vilafranca, ha iniciat una campanya d'informació per la Comarca per tal de recolzar mitjançant la mobilització popular el procés judicial contra Endesa.

Pensen els ecologistes de Vilafranca que en temes de tanta transcendència política és molt important organitzar actes que tinguin reflex en l'opinió pública.

Josep Maria

PUBLICACIONS

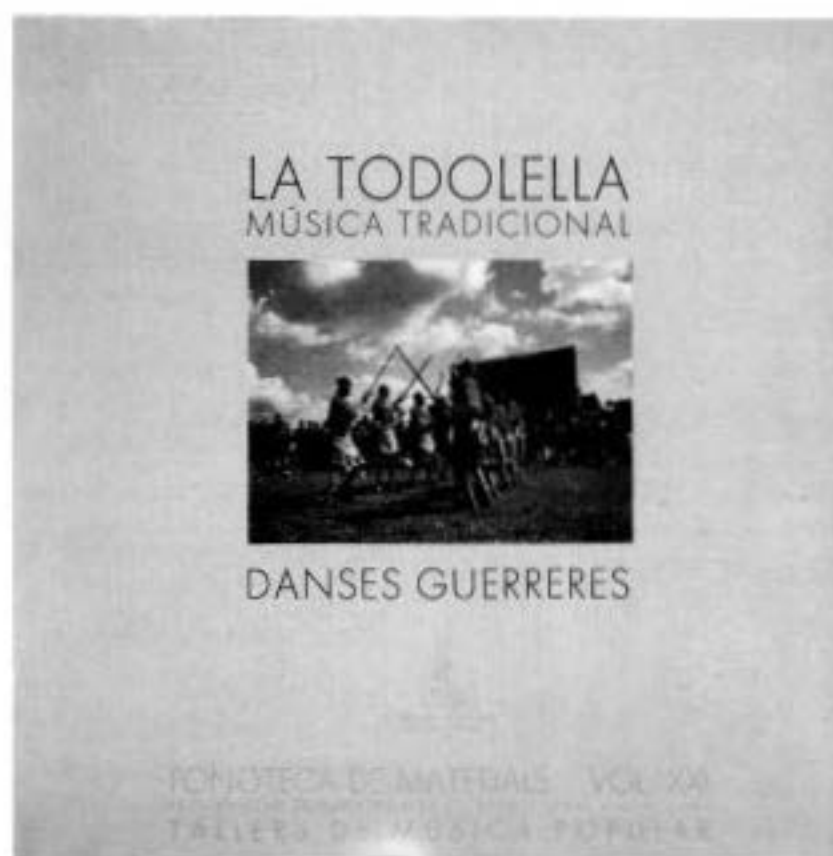
Presentació del disc de la Todolella

El divendres dia 13 del mes de desembre de l'any passat, a les vuit de la vesprada, al saló d'actes de la Diputació de Castelló, es va fer la presentació del volum XXI de la Fonoteca de Materials, editat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.

El volum porte per títol LA TODOLELLA, MÚSICA TRADICIONAL. DANSES GUERRERES i inclou un disc de llarga durada i un llibret explicatiu, de la mateixa mida del disc, realitzat per l'etnomusicòleg i professor de la Universitat de Mont-real, Ramon Pelinsky.

Tota la primera cara del disc està dedicada a les danses guerreres, aspecte fonamental, característic i peculiar del folklor todolellà. La segona cara del disc comença amb la dansa de les gitanetes i la de resta l'espai està repartida en dos blocs. El primer, de major durada, on estan les cançonetes de la Santantonada, festa mantinguda i extesa també a la resta dels pobles de la comarca. El segon bloc està dedicat a cançons d'albaes, de jota, cants de batre i la tonadeta de les macejades al final de tot.

El llibret explicatiu presente una primera part amb l'anàlisi de les dades disponibles sobre les danses guerreres i la transcripció de les onze melodies que es toquen per a les catorze modalitats de la dansa. A continuació hi ha una explicació de la festa de Sant Antoni i es transcriuen també les tonadetes corresponents. En el bloc de les cançons, a més de l'explicació, hi ha un recull de cobletes. Com a final s'afegeix un apartat d'observacions sobre el ritme d'algunes toques de dolçaina, a càrrec de Vicent Torrent, coordinador de la Fonoteca. El llibret està profusament il·lustrat amb fotografies en color i blanc i negre dels dansants, dolçainers, cantadors i balladors.

L'audició del disc és fàcil i distreta, però de comprensió diferent per a la gent de la comarca o la gent de fora. A la gent de la comarca li resulte fàcil de saber el que en el disc hi ha d'original, propi, exclusiu i característic de la Todolella i allò que és comú, molt paregut o equivalent a les tonadetes d'altres pobles de la zona, cosa difícil d'esbrinar per a la gent de fora no massa coneixedora del folklor dels Ports.

Es tracte, en definitiva, d'un recull de material auditiu, explicatiu i gràfic de gran interès, en la línia dels reculls de materials fets per la Fonoteca. És un disc que cal tenir. Es tracte d'una bona referència en la difícil faena de mantenir el patrimoni cultural d'una zona on el treball és fort i la gent a fer-lo sempre la mateixa.

També cal tenir present que la gent d'este terme, en qüestió de tonadetes tradicionals, té més tendència a captar la diferència que la semblança, de forma que una cançó és reconeguda d'un determinat lloc quan presente tota una sèrie concreta d'elements interpretatius. Qualsevol altra versió, per poc variant que sigue, és titllada automàticament de forera, encara que sigue la mateixa melodia o provinent del mateix lloc. Cada poble té un especial interès en sentir com a seu un determinat estil d'interpretació. És molt freqüent que una mateixa cançó sigue considerada com a pròpia de llocs diferents pel sol fet d'interpretar-se de manera distinta o amb lleugeres variants.

*Us desitgem el millor
Estem al vostre servei!*

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 / 16 03 08
MORELLA

Especialitat en cuina morellana

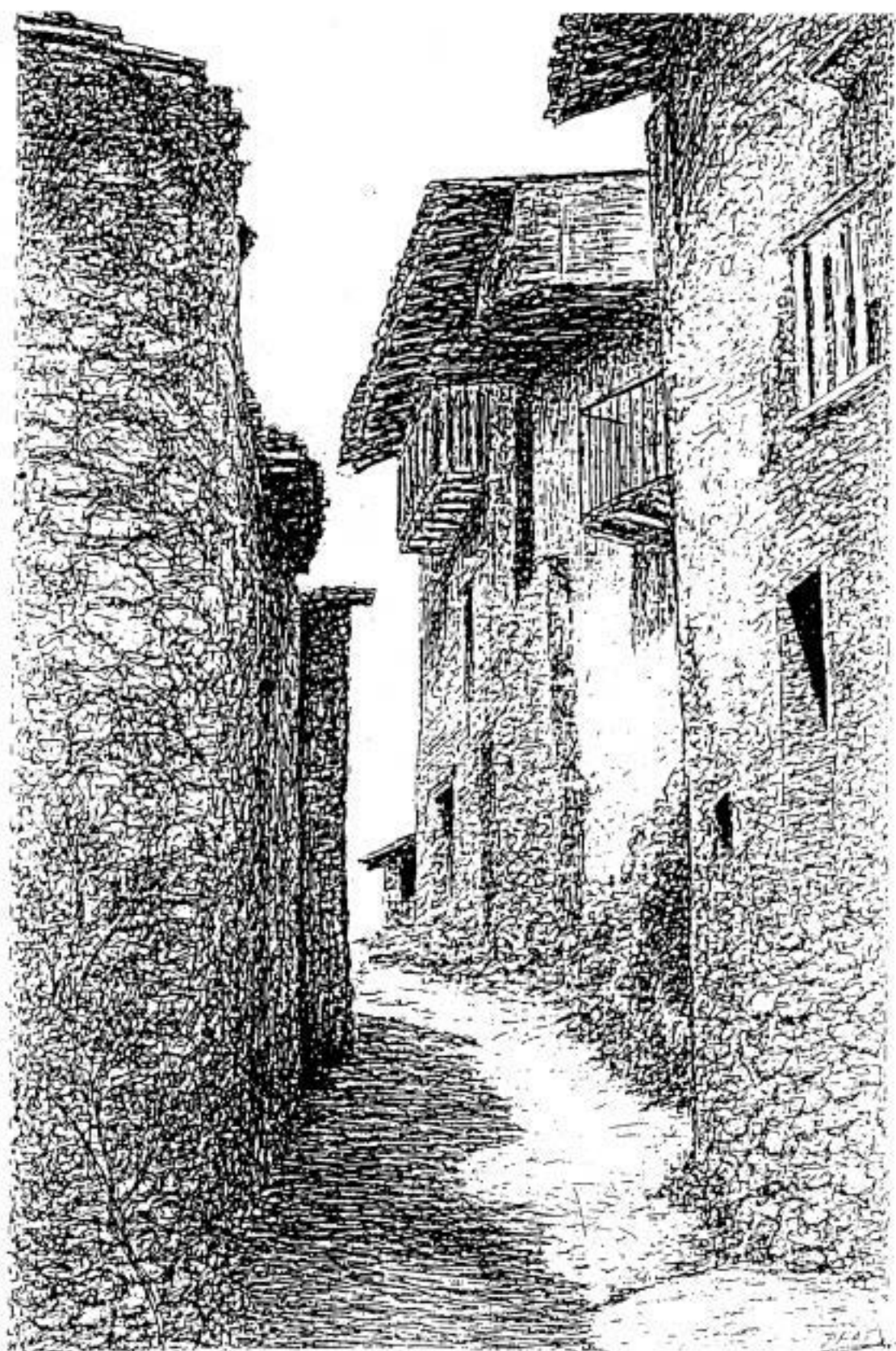
Salude tota la Comarca dels Ports i us ofereix:

- **Marisqueria:** Peixos i mariscs de Sant Carles de la Ràpita
- **Fregiduria:** Peixos del Mediterrani de totes classes
- **Sidreria:** Sidra Pomar de barril
- **Mesón:** Tota classe d'especialitats d'embotits i pernils de Guijuelo, Aragó i Morella

Director-Executiu-Propietari: **Pere Adell**

El millor de ROURERA: La seua clientela

(1691-1991) INDEPENDÈNCIA

Sorita. Carreró de Cabessos. 1990. Dibuix del Sr. Pere Prat